

DET KONGELIGE
UTDANNINGS- OG FORSKNINGSDEPARTEMENT

Ot.prp. nr. 48

(2004–2005)

Om lov om utdanningsstøtte

Innhold

1	Proposisjonens hovedinnhold	5	8.2	Godkjenning av utdanning i utlandet (utenom Norden)	18
1.1	Innledning	5	8.2.1	Gjeldende rett	18
1.2	Sammendrag av proposisjonen	5	8.2.2	Departementets høringsutkast	18
2	Bakgrunnen for lovforslaget	7	8.2.3	Høringsinstansene	18
2.1	Høring	8	8.2.4	Departementets vurdering	18
3	Ordningene i Sverige, Danmark og Finland	9	9	Støtteformer	19
3.1	Sverige	9	9.1	Gjeldende rett	19
3.2	Danmark	10	9.2	Departementets høringsutkast	19
3.3	Finland	10	9.3	Høringsinstansene	19
			9.4	Departementets vurderinger	20
4	Internasjonale forpliktelser	11	10	Behovsprøving	21
4.1	WTO/GATS-regelverkets betydning for utdanningsstøtteleven	11	10.1	Gjeldende rett	21
4.2	EØS-avtalens betydning	11	10.2	Departementets høringsutkast	21
			10.3	Høringsinstansene	21
			10.4	Departementets vurdering	21
5	Lovens formål	12	11	Tilbakebetaling	23
5.1	Gjeldende rett	12	11.1	Gjeldende rett	23
5.2	Departementets høringsutkast	12	11.2	Departementets høringsutkast	23
5.3	Høringsinstansene	12	11.3	Høringsinstansene	24
5.4	Departementets vurdering	12	11.4	Departementets vurdering	24
6	Utdanningsstøtteleven som rettighetslov	14	12	Renter	25
6.1	Gjeldende rett	14	12.1	Gjeldende rett	25
6.2	Departementets høringsutkast	14	12.2	Departementets høringsutkast	25
6.3	Høringsinstansene	14	12.3	Høringsinstansene	25
6.4	Departementets vurdering	14	12.4	Departementets vurdering	25
7	Lovens virkeområde	15	13	Ettergivelse av gjeld	26
7.1	Gjeldende rett	15	13.1	Gjeldende rett	26
7.1.1	Geografisk virkeområde	15	13.2	Departementets høringsutkast	26
7.1.2	Tilknytning til Norge	15	13.3	Høringsinstansene	26
7.2	Departementets høringsutkast	15	13.4	Departementets vurdering	26
7.3	Høringsinstansene	16			
7.4	Departementets vurdering	16	14	Tvangsgrunnlag for utlegg og Statens innkrevingsentral	27
8	Godkjenning av utdanninger for rett til studiestøtte	17	14.1	Gjeldende rett	27
8.1	Generelle vilkår	17	14.2	Departementets høringsutkast	27
8.1.1	Dagens godkjenningsprosess for privat utdanning som ikke er godkjent etter utdanningslov	17	14.3	Høringsinstansene	27
8.1.2	Godkjenning etter lov om fagskoleutdanning (fagskoleloven)	17	14.4	Departementets vurdering	27
8.1.3	Departementets høringsutkast	17	15	Gjeldsordninger og ettergivelse av fordringer	28
8.1.4	Høringsinstansene	17	15.1	Gjeldende rett	28
8.1.5	Departementets vurdering	17	15.2	Departementets høringsutkast	28
			15.3	Høringsinstansene	28
			15.4	Departementets vurdering	28

16	Tap av rettigheter	29	21	Administrative bestemmelser	40
16.1	Gjeldende rett	29	21.1	Geografisk lokalisering	40
16.2	Departementets høringsutkast	29	21.1.1	Gjeldende rett	40
16.3	Høringsinstansene	30	21.1.2	Departementets høringsutkast	40
16.4	Departementets vurdering	30	21.1.3	Høringsinstansene	40
17	Forholdet til Statens		21.1.4	Departementets vurdering	40
	innkrevingssentral	31	21.2	Styre	40
17.1	Gjeldende rett	31	21.2.1	Gjeldende rett	40
17.2	Departementets høringsutkast	31	21.2.2	Departementets høringsutkast	40
17.3	Høringsinstansene	31	21.2.3	Høringsinstansene	40
17.4	Departementets vurdering	31	21.2.4	Departementets vurdering	41
18	Klagenemnd	32	21.3	Administrerende direktør	41
18.1	Gjeldende rett	32	21.3.1	Gjeldende rett	41
18.2	Departementets høringsutkast	32	21.3.2	Departementets høringsutkast	41
18.3	Høringsinstansene	33	21.3.3	Høringsinstansene	41
18.4	Departementets vurdering	33	21.4	Grunnfond	41
19	Minstebeløp	35	21.4.1	Gjeldende rett	41
19.1	Gjeldende rett	35	21.4.2	Departementets høringsutkast	41
19.2	Departementets høringsutkast	35	21.4.3	Høringsinstansene	41
19.3	Høringsinstansene	35	21.4.4	Departementets vurdering	42
19.4	Departementets vurdering	35	22	Administrative og økonomiske	
20	Innhenting av opplysninger fra			konsekvenser	43
	andre	36	23	Merknader til de enkelte	
20.1	Bakgrunn for behovet	36		bestemmelser	44
20.2	Gjeldende rett	36			
20.3	Departementets høringsutkast	37			
20.4	Høringsinstansene	38			
20.5	Departementets vurdering	38		Forslag til lov om utdanningsstøtte	51

DET KONGELIGE
UTDANNINGS- OG FORSKNINGSDEPARTEMENT

Ot.prp. nr. 48

(2004–2005)

Om lov om utdanningsstøtte

*Tilråding fra Utdannings- og forskningsdepartementet av 18. februar 2005,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Bondevik II)*

1 Proposisjonens hovedinnhold

1.1 Innledning

Utdannings- og forskningsdepartementet legger med dette frem forslag til ny lov om utdanningsstøtte. Departementets lovforslag kommer som en følge av de til dels omfattende endringer i studiefinansierungsordningene som Stortinget har vedtatt i de senere år, og arbeidet med modernisering av forvaltningen av studiestøtten.

1.2 Sammendrag av proposisjonen

I St.meld. nr. 12 (2003–2004) Om modernisering av Statens lånekasse for utdanning varslet Regjeringen at den ville revidere lov om utdanningsstøtte med sikte på oppdatering og forenkling av regelverket. I denne odelstingsproposisjonen legger Regjeringen fram forslag til ny utdanningsstøttelov. Lovforslaget er utarbeidet med sikte på å gi så klare regler som mulig for lånesøkernes og betalernes rettigheter og plikter, samtidig som en rasjonell drift av Statens lånekasse for utdanning sikres.

Det er ikke foreslått materielle endringer i dagens studiestøtte eller i ordningene for tilbakebetaling.

For å sikre at loven er oppdatert i forhold til de endringer som er skjedd og for å sikre at Lånekassen kan organiseres og drives på en rasjonell og hensiktsmessig måte, inneholder proposisjonen forslag til endringer på følgende områder:

- Loven er formulert som en rettighetslov der det slås fast at utdanningssøkende som fyller vilkårene i loven med forskrifter, har rett til utdanningsstøtte.
- Lovens virkeområde er regulert slik at den gjelder for Norge, men at Kongen kan gi forskrift særskilt for Svalbard. Det kan også gis støtte for studier i utlandet.
- Det er foreslått regler for støtteformer som gjør det mulig for Regjeringen og Stortinget å regulere satser og ordninger for utdanningsstøtten i forbindelse med budsjettbehandlingen uten å måtte endre loven.
- Det er innført klare regler om minstegrense for utbetaling av små beløp.
- Hjemlene for innhenting av opplysninger fra andre enn lånesøkerne er presisert.
- Lovbestemmelsen om tap av rettigheter er presisert slik at både de som gir uriktige opplysninger og de som unnlater å gi relevante opplysninger kan miste sine rettigheter etter loven.

- Reglene om tvangsgrunnlag, særnamsmannsmyndighet og overføring av fordringer til Statens innkrevingssentral er gjennomgått og presisert.

For å legge til rette for en hensiktsmessig administrasjon av Statens lånekasse for utdanning inneholder proposisjonen følgende forslag til endringer:

- Nåværende regler om geografisk lokalisering av Lånekassen er tatt ut av loven.
- Bestemmelser om styre og administrerende direktør er tatt ut av loven.
- Reglene om grunnfond er tatt ut av loven.

- Det er tatt inn i loven en bestemmelse om at departementet har instruksjonsmyndighet over Statens innkrevingssentral for saker som innkrevingssentralen behandler etter denne loven.

I tillegg inneholder proposisjonen en omtale av departementets gjennomgang av Lånekassens klagenemnd og organiseringen av sekretariatet til nemnda. Departementet er kommet til at nemnda fungerer i henhold til forutsetningene, men at det bør utformes en instruks som regulerer organiseringen av sekretariatsfunksjonen slik at den blir mer uavhengig av Lånekassens administrasjon.

2 Bakgrunnen for lovforslaget

I Norge forvaltes regelverket om utdanningsstøtte av Statens lånekasse for utdanning.

Regelverket for utdanningsstøtte består av:

- lov om utdanningsstøtte til elever og studenter av 26. april 1985 nr. 21
- forskrift om tildeling av utdanningsstøtte og om forrenting og tilbakebetaling av lån
- forskrift om adgang til innhenting av opplysninger direkte fra offentlige kontorer iht. lov om utdanningsstøtte til elever og studenter
- forskrift om tilskott til dekning av skolepenger til elever ved utlandske eller internasjonale videregående skoler, gitt i medhold av friskolelova av 4. april 2003 nr. 84

Loven er ikke formulert som en rettighetslov, mens enkelte av bestemmelsene i forskriften gir klare rettigheter til den enkelte som fyller de nærmere angitte vilkårene.

Det finnes to ulike støtteordninger, en for unge elever som tar vanlig videregående opplæring som de har rett til etter opplæringslova, og en for høyere utdanning og all annen utdanning¹. Det er gitt egne regler for støtte til skolepenger ved utdanning i utlandet. Det er også gitt egne regler om særskilte rettigheter, for eksempel i forbindelse med fødsel. Det kan også etter nærmere vilkår gis lettelser i tilbakebetalingen.

Elever med ungdomsrett til vanlig videregående opplæring får stipend og lån som er behovsprøvd mot forsørgernes økonomi. Støtten gis etter satser som er fastsatt i forskriften.

Studenter i høyere utdanning m.v. får et samlet støttebeløp der en prosentandel av lånet blir gjort om til stipend etter faglig progresjon. Behovsprøving av stipend blir foretatt i ettertid, og tildelt stipend kan på bakgrunn av kontrollen bli gjort om til lån igjen.

Utdanningslånet er rentefritt under utdanningen. Ordningene for utdanningsstøtte har de senere årene gjennomgått omfattende endringer. Endringene skyldes både reformer i utdanningen på de ulike nivåene med påfølgende endringer i lovverket, og de skyldes endringer i samfunnet ellers.

I forbindelse med Kvalitetsreformen og innføring av lov om fagskoleutdanning er det opprettet et nytt organ for akkreditering og evaluering av institusjoner som tilbyr høyere utdanning og fagskoleutdanning (NOKUT). Etableringen av en akkrediteringsordning vil blant annet få direkte betydning for tildeling av studiestøtte.

På bakgrunn av omfattende endringer i Lånekassens støtteordninger de senere årene, og arbeidet med modernisering av forvaltningen av studiestøtten, ble det i St. prp. nr. 1 (2003–2004) varslet en gjennomgang av utdanningsstøtteleven med forskrifter. Videre varslet Regjeringen i St.meld. nr. 12 (2003–2004) Om modernisering av Statens lånekasse for utdanning at loven om utdanningsstøtte skulle gjennomgå med sikte på oppdatering, teknisk justering og nødvendig forenkling av regelverket. Stortingets kirke-, utdannings- og forskningskomité sluttet seg i Innst. S. nr. 152 (2003–2004) til St.meld. nr. 12 (2003–2004) til departementets varslede gjennomgang av lov- og forskriftsverket for utdanningsstøtte. Komiteen understreket behovet for forenkling av regelverket for å sikre hurtigere, rimeligere og mindre manuell behandling, og en behandling som gir søkere/låntakere bedre oversikt og forståelse.

Den gjennomgangen som gjøres i denne proposisjonen omfatter utelukkende revisjon av lov om utdanningsstøtte. Forskriftshjemlene er systematisk lagt til departementet. En delegering av myndighet til Lånekassen vil bli vurdert i forbindelse med revisjon av forskriftene.

Lovgjennomgangen er basert på uforandret materielt innhold i utdanningsstøtten. Etter at loven er revidert må forskriftene gjennomgå med sikte på forenkling og tilpasning til den nye loven og de administrative endringene som er skjedd.

Departementet har vurdert den nære sammenheng mellom budsjettprosedyren og regelutforming for studiestøtten, der forskriftene til studiestøtteleven normalt blir revidert etter at statsbudsjettet er vedtatt. Det er i den forbindelse vurdert om det er hensiktsmessig å foreslå en regel om at forskriftsendringer ikke skal sendes på ordinær høring. Bl.a. på grunn av at loven er foreslått å fortsatt være en rammelov der de nærmere detaljene må fastsettes i forskriftene, er departementet kommet

¹ All annen utdanning rommer en rekke typer utdanninger, som utdanning ved folkehøgskole, kunstskoler, bibelskoler, videregående opplæring og grunnskoleopplæring for voksne, en rekke kortvarige private yrkesutdanninger, etc.

til at forvaltningslovens normale regler om forhåndsvarsling og mulighet for uttalelse bør gjelde.

2.1 Høring

Utkastet til ny lov om utdanningsstøtte ble 2. august 2004 sendt på en bred høring med frist 1. november 2004 til følgende etater og organisasjoner:

- ANSA Samband for norske studenter i utlandet
- Arbeidsgiverorganisasjonene
- Arbeidstakerorganisasjonene
- Datatilsynet
- Departementene
- Elevorganisasjonen
- Folkehøgskolerådet
- Folkehøgskolene
- Forbrukerombudet
- Forbrukerrådet
- Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon (FFO)
- Fylkeskommunene
- Fylkesmennene
- Kommunenes sentralforbund
- Kristne friskoler forbund
- Likestillingsombudet
- Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen (NOKUT)
- Nettverk for private høyskoler
- NFF
- Norges forskningsråd
- Norsk studentunion
- Norske privatskolers landsforbund
- Private høyskoler
- Riksrevisjonen
- Sametinget
- Samordna opptak
- Samskipnadsrådet
- Senter for internasjonalisering av høyere utdanning (SIU)
- Sentralorganet for fleksibel læring i høgre utdanning (SOFF)
- Skattedirektoratet
- Statens innkrevingssentral
- Statens lånekasse for utdanning
- Statens ombudsmann for forvaltningen
- Studentenes landsforbund
- Studentsamkipnadene
- Universiteter og høyskoler
- Universitets- og høyskolerådet
- Utdanningsdirektoratet
- VOFO
- VOX

Departementet har mottatt om lag 50 realitetsuttalelser.

3 Ordningene i Sverige, Danmark og Finland

De nordiske landene har i Helsingforsavtalen fra 23. mars 1962 forpliktet seg til å samarbeide om utformingen av regler og ordninger for sine borgere for å fremme samarbeidet over landegrensene i Norden. I preambelen for avtalen fra 1962 er det tatt inn en passus som følger: «vilka eftersträva enhetliga regler i de nordiska länderna i så många avseenden som möjligt;». I selve avtalen er det tatt inn bestemmelser som pålegger landene ikke å diskriminere de øvrige nordiske borgerne i forhold til egne borgere. Videre er det i artikkel 15 sagt at de

«fördragsslutande parterna skola verka för att medborgare i ett nordiskt land vid vistelse i annat nordiskt land skall i största möjliga utsträckning komma i åtnjutande av de sociala förmåner, som må utgå i vistelselandet till dess egna medborgare.»

De nordiske landene har på bakgrunn av dette samarbeidet ved utformingen av ordningene for studiestøtte. Siden 1974 har de nordiske landene hatt en overenskomst om studiefinansiering med sikte på felles nordiske regler som skal bidra til at man kan velge studier innenfor Norden så fritt som mulig. Reglene tar sikte på at det skal kunne gis støtte enten fra hjemlandet eller studielandet. Selv om man har tilstrebet å ha felles regler, er innretningen og forvaltningen av studiefinansieringsordningene forskjellig i de ulike nordiske land. EØS-reglene har betydning for muligheten til å få støtte til utdanning innen Norden, og vil for mange gjelde ved siden av de felles nordiske reglene. Betydningen av disse felles nordiske reglene er dermed svekket. Ved utarbeidelse av nye regler er det likevel fortsatt av betydning å ivareta ordninger som sikrer mobiliteten mellom de nordiske landene.

3.1 Sverige

Den sentrale statlige virksomhet for utdanningsstøtte i Sverige er Centrala Studiestödsnämnden (CSN).

Utdanningsfinansiering i Sverige er tredelt og består av studiehjelp til elever i alderen 16–19 år i gymnas, studiestøtte til elever og studenter over 19 år, samt rekrutteringsbidrag ved voksenstudier.

Regelverket for utdanningsstøtte i Sverige består av:

- Studiestödslagen (1999:1335), fastsatt av Riksdagen
- Studiestödsförordningen (2000:655), fastsatt av Regjeringen
- Lag om rekryteringsbidrag till vuxenstudierande (2002:624)
- Förordning om rekryteringsbidrag till vuxenstudierande (2002:744)
- I tillegg til dette gir Centrala Studiestödsnämnden (CSN) ut CSNs författningssamling, som inneholder «föreskrifter og allmänna råd».

Den svenske loven er formulert som en rettighetslov for dem som fyller vilkårene i regelverket. Innholdet i støtten fastsettes etter nærmere vilkår i lov og förordning.

Det er et lovfestet utgangspunkt at støtte gis til svenske statsborgere eller til personer som har rettigheter etter internasjonale avtaler. Statsborgere fra andre land kan også ha rettigheter på visse vilkår som er fastsatt i loven. Regjeringen eller CSN gir nærmere forskrifter til reglene om dette.

I utgangspunktet gjelder studiestödslagen for utdanning i Sverige, noe som framgår forutsetningsvis av loven. Det er gitt regler i loven om i hvilke tilfeller støtte kan gis til studier i utlandet. «Förordningen» gir regler som utfyller disse, og CSN er gitt kompetanse til å gi utfyllende regler.

Elever og studenter over 19 år får studiestøtte som er knyttet til «prisbasbeloppet». Støtte kan gis til voksenopplæring og til studenter i høyere utdanning. Øvrige satser er også knyttet til prisbasbeloppet. «Prisbasbeloppet» fastsettes etter lag om allmän försäkring kap. 1 § 6. Beløpet fastsettes hvert år av Regjeringen etter nærmere bestemte regler.

Fordelingen mellom lån og stipend er fastsatt i loven gjennom at både samlet støtte og stipendet gis som en prosentandel av «prisbasbeloppet». Til voksenopplæring kan det gis en høyere «bidragsandel». Enkelte studenter har også mulighet til å få tilleggs lån.

Studielånet fra CSN rentebelastes under utdanningen. Dette er lovfestet i lovens kap. 4 § 1. Det er også lovfestet at Regjeringen hvert kalenderår fastsetter rentesatsen.

3.2 Danmark

Den sentrale overordnede virksomhet for utdanningsfinansiering i Danmark er Statens Uddannelsesstøtte – SU-styrelsen. I Danmark foregår behandlingen av søknader om lån og stipend desentralisert gjennom lærestedene. SU-styrelsen er integrert som en del av undervisningsministeriets styringsstruktur. Etter at søkeren er blitt tilbakebetaler, overføres kravet til Økonomistyrelsen, som forvalter og foretar innkreving av lånet.

Regelverket for utdanningsstøtte i Danmark består av:

- lov om statens uddannelsesstøtte, fastsatt av Folketinget
- bekendtgørelse om Statens uddannelsesstøtte, fastsatt av undervisningsministeren

Elever i videregående opplæring kan få stipend og lån fra de fyller 18 år. Før eleven fyller 20 år, behøvsprøves støtten mot foreldreinntekten. Til studenter i høyere utdanning gis det stipend og lån, samt sluttlån. Støtten gis fra de fyller 18 år og er uavhengig av foreldreinntekten.

Den danske loven er formulert som en rettighetslov for dem som fyller vilkårene i regelverket.

Det er et lovfestet utgangspunkt at søkeren må være dansk statsborger eller ha rettigheter etter internasjonale avtaler, eller er likestilt av undervisningsministeren med danske statsborgere når det gjelder rett til støtte ved utdanning i Danmark (det kreves det 2 års opphold i Danmark med minst halvtids arbeid forut for søknad om støtte). Undervisningsministeren kan gi nærmere regler om disse vilkårene, og dette er gitt i «bekendtgørelse om Statens uddannelsesstøtte».

Satser for stipend og lån og andre satser er fastsatt som kronebeløp i loven. Det er gitt egne satser for henholdsvis stipend og lån. Det er også lovfestet at satsene kan endres en gang i året etter gitte regler, lovens § 12 stk. 3.

Studielånet rentebelastes. Dette er lovfestet i lovens kap. 8 § 33. Rentesatsen i utdanningsperioden er fastsatt i loven. Etter utdanningsperioden er renten avhengig av diskontoen¹.

3.3 Finland

Studiestøtten i Finland administreres av «Folkpensionsanstalten». De finske utdanningsstøttemyndigheter er organisert under Folkpensionsanstalten, som tilsvarer Rikstrygdeverket i Norge. Søknader om utdanningsstøtte behandles på Folkpensionsanstaltens avdelinger (videregående skole og yrkesopplæring), på Folkpensionsanstaltens avdeling for utdanningsstøtte (høyskoler og utdanning i utlandet), og av utdanningsstøttenemnder på de respektive universiteter (universitetsutdanning).

Regelverket for utdanningsstøtte i Finland består av:

- lag om studiestöd (21.1.1994/65), fastsatt av Riksdagen
- förordning om studiestöd (260/1994), fastsatt av statsrådet

Utdanningsstøtten i Finland består av stipend, bostedstillegg og statsgaranti for studielån. Stipendet og bostedstillegget er statsfinansierte. Lån bevilges av vanlig bank.

Den finske loven er formulert som en rettighetslov. Støtte gis dersom de angitte vilkårene er oppfylt.

Søkeren må i utgangspunktet være finsk statsborger eller ha rettigheter etter internasjonale avtaler. Statsborgere fra andre land kan også ha rettigheter på visse vilkår som er fastsatt i loven.

Loven bestemmer at støtteretten gjelder utdanning i Finland, men at det på visse vilkår kan gis støtte til utdanning i utlandet til finske statsborgere. Vilråene er angitt i loven.

Vanlig stipend tildeles etter faste beløp gitt i loven. Statsgaranti for studielån gis også opp til faste maksimalbeløp som er gitt i loven. Endring av beløpene gjøres gjennom lovendring eller ved «förordning» gitt av Regjeringen.

Lånet tas opp i vanlig bank og er rentebærende under utdanningen. Studenten betaler én prosent rente under utdanningen, og resten av renten legges til lånet. Etter utdanningen kan rentene etter visse vilkår i loven betales av staten, hvis låntakeren har lave inntekter.

¹ Danmarks Nationalbank sin styringsrente.

4 Internasjonale forpliktelser

I utgangspunktet gir norsk lov rettigheter til norske borgere i Norge. Norge har valgt å gi studiefinansiering til studier også i utlandet. Norge har dessuten i noen grad forpliktet seg gjennom internasjonale avtaler til å gi utenlandske statsborgere rett til norsk studiefinansiering.

4.1 WTO/GATS-regelverkets betydning for utdanningsstøtteloven

Spørsmålet om subsidier i handelsavtalen om tjenester (GATS) er ennå ikke forhandlet på en måte som gjør det mulig å forutsi hva som menes med subsidier og hvilke regler som skal gjelde. Det er lite trolig at utdanningsstøtte vil komme inn under regelverket om subsidier i forbindelse med handel med utdanningstjenester. I GATS har Norge likevel

tatt forbehold i sine bindingslister om at statsstøtte som gis til fysiske personer kun gis til norske statsborgere.

4.2 EØS-avtalens betydning

For å sikre at den frie bevegelighet for arbeidskraften blir reell, har EU bl.a. gjennom rådsforordning 1612/68 og rettspraksis slått fast at barn av arbeidstakere fra et EØS-land som oppholder seg i et annet EØS-land skal ha rett til utdanning, herunder utdanningsfinansiering, på linje med landets egne borgere. Tilsvarende rett har barn av selvstendige næringsdrivende, barn av avdød EØS-arbeidstaker etc. EØS-arbeidstakere som er blitt ufrivillig arbeidsløse, eller som ønsker å kvalifisere seg videre, kan også få utdanningsstøtte. Gjennom EØS-avtalen er Norge forpliktet å følge disse reglene.

5 Lovens formål

5.1 Gjeldende rett

Formålsparagrafen er i dag formulert som følger:

- Utdanningsstøtteordningens formål er å
- Bidra til å fjerne ulikhet og fremme likestilling slik at utdanning kan skje uavhengig av geografiske forhold, alder, kjønn og økonomiske eller sosiale situasjon,
 - Bidra til at utdanningen skjer under tilfredsstillende arbeidsforhold, slik at studiearbeidet kan bli effektivt,
 - Bidra til å sikre samfunnet tilgang på utdannet arbeidskraft.

Paragrafen inneholder tre ulike elementer som skal bidra til å sikre studentene og elevene utdanning:

Prinsippet om lik rett til utdanning er det første. I formuleringen er det nevnt flere forhold der likhetsprinsippet skal gjelde.

Prinsippet om at studiestøtten må bidra til at studentene og elevene kan gjennomføre studiene på en effektiv måte er det andre elementet.

Det tredje prinsippet er at studiestøtteordningen skal medvirke til å sikre samfunnet utdannet arbeidskraft.

5.2 Departementets høringsutkast

Det kan reises spørsmål ved om ønsket om å sikre samfunnet utdannet arbeidskraft er for snevert. Samfunnet er avhengig av en godt utdannet befolkning både på grunn av arbeidslivets behov og for å kunne drive og vedlikeholde det demokratiske samfunnssystemet. Det sistnevnte aspektet er ikke gjenspeilet i nåværende formålsparagraf.

Internasjonalisering er en viktig side ved det norske utdanningssystemet. Finansieringssystemet for norske utdanningsinstitusjoner som ble innført som oppfølging av Kvalitetsreformen i høyere utdanning, har incentiver for å stimulere til at norske studenter får deler av sin utdanning ved utenlandske læresteder. I tillegg er det et uttalt politisk mål at norske studenter skal kunne velge om de vil ta hele grader ved utenlandske læresteder. Internasjonalisering er likevel ikke foreslått som et element i formålsparagrafen, fordi det også er man-

ge andre spesielle ferdigheter som studentene må opparbeide seg. Det er derfor ikke naturlig å ta inn internasjonal erfaring og kompetanse i formålsparagrafen.

Departementet foreslo følgende lovtekst i høringsutkastet:

§ 1 Formål

Utdanningsstøtteordningens formål er å bidra til

- like muligheter til utdanning
- å sikre samfunnet og arbeidslivet tilgang på kompetanse
- at utdanningen gjennomføres på en effektiv og forsvarlig måte.

5.3 Høringsinstansene

Likestillingsombudet har sagt seg tilfreds med at eksemplene på diskrimineringsgrunnlag i nåværende lovs formålsparagraf fjernes, men er usikker på om det framgår tilstrekkelig tydelig hva som menes med like muligheter til utdanning.

Statens råd for funksjonshemmede, Studenttinget i Bodø og Studentenes Landsforbund ønsker å beholde nåværende formulering i formålsparagrafen om at «utdanningen skjer under tilfredsstillende arbeidsforhold, slik at studiearbeidet kan bli effektivt»

Statens råd for funksjonshemmede er usikker på om «forsvarlig» i tredje strekpunkt i utkastet til lovtekst er godt nok i forhold til funksjonshemmedes behov.

5.4 Departementets vurdering

Departementet mener at det er uhensiktsmessig å ta inn enkelte diskrimineringsgrunner i selve lovteksten uten å kunne være sikker på at oppregningen er uttømmende. Det er under merknadene til lovparagrafen nevnt de samme grunnene til diskriminering som dagens lov inneholder og samtidig uttalt at det ikke er en uttømmende beskrivelse. Etter departementets syn er like muligheter til utdanning etter denne loven uttrykk for at alle studenter

og elever skal gis en økonomisk plattform for å kunne gjennomføre et studium. På tilsvarende måte har departementet i Ot.prp. nr 79 (2003–2004) Om lov om universiteter og høyskoler foreslått at lærestedene som hovedregel ikke kan kreve egenbetaling fra studenter for utdanninger som fører frem til grad eller yrkesutdanninger.

Formuleringen «effektiv og forsvarlig» er ment å fokusere dels på effektivitetshensyn som alltid er nødvendig, samtidig som forsvarlighetshensynet må sikre at alle, uansett bakgrunn, gis muligheter. Dette innebærer bl.a. at et godt arbeidsmiljø for studentene er en av forutsetningene for en effektiv gjennomføring av studiene. På tilsvarende måte er forsvarlighetsbegrepet ment å sikre at det tas tilstrekkelig hensyn til funksjonshemmede studen-

ters behov. For at det likevel ikke skal råde tvil om at arbeidsforholdene må være tilfredsstillende vil departementet foreslå at teksten endres i samsvar med høringsinstansenes påpekning.

Det foreslås følgende lovtekst:

§ 1 Formål

Utdanningsstøtteordningens formål er å bidra til

- like muligheter til utdanning
- å sikre samfunnet og arbeidslivet tilgang på kompetanse
- at utdanningen skjer under tilfredsstillende arbeidsforhold, slik at studiearbeidet kan bli effektivt

6 Utdanningsstøtteleven som rettighetslov

6.1 Gjeldende rett

I Ot.prp. nr. 20 (1984–85) Om lov om utdanningsstøtte til elever og studenter, ble det sagt følgende:

«Støtteordningen har gjennom årene utviklet seg fra å være en behovsprøvet og sterkt begrenset støttemulighet til å bli oppfattet som en rettighetsordning. Rammene for støtteordningen fastsettes i dag som overslagsbevilgninger og anslag. Dette stiller spesielt store krav til de lover og forskrifter som fastsettes for tildeling av støtte.»

Loven ble likevel ikke formulert som en rettighetslov, uten at det ble gått nærmere inn på bakgrunnen for dette. Loven er imidlertid i praksis brukt som en rettighetslov.

6.2 Departementets høringsutkast

Det er i prinsippet ikke nødvendig å lovfeste en ordning med tildeling av offentlige midler. Departementet har likevel kommet til at loven om utdanningsstøtte bør videreføres som egen lov. Med en rettighetslov menes at loven gir en ubetinget rett til en ytelse dersom nærmere bestemte vilkår er oppfylt. Som eksempler kan nevnes at loven i § 2 bestemmer at «(u)tdanningsstøtte kan etter søknad gis» til en nærmere avgrenset gruppe. I § 4 sies det om utdanningsstipend at det «kan gis elever og studenter som er berettiget til utdanningsstøtte.»

Utdanningsstøtten bevilges av Stortinget i form av en overslagsbevilgning. Dette peker mot at myndighetene betrakter studiestøtten som en rettighet. Bl.a. av hensyn til ryddighet har departementet formulert loven som en rettighetslov.

Departementet foreslo følgende lovtekst i høringsutkastet:

§ 2 Rettigheter

Utdanningssøkende som fyller vilkårene i denne loven med forskrift, har rett til utdanningsstøtte.

6.3 Høringsinstansene

De høringsinstanser som har uttalt seg om temaet har støttet forslaget.

6.4 Departementets vurdering

Departementet har vurdert det slik at bestemmelsen blir mer presis med følgende formulering:

§ 2 Rettigheter

Søkere som fyller vilkårene i denne loven og forskrift gitt i medhold av loven, har rett til utdanningsstøtte.

7 Lovens virkeområde

Det finnes ingen alminnelige regler i lovgivningen om norsk retts geografiske virkeområde. Det beror på en tolkning av loven selv hvilket geografisk virkeområde den har. Dersom norske offentligrettslige regler skal gjelde utenfor riket, bør det sies uttrykkelig i loven. Det bør i tilfelle også gis regler om hvilken tilknytning rettssubjektet skal ha til Norge.

7.1 Gjeldende rett

Gjeldende lov om utdanningsstøtte § 2 bestemmer at utdanningsstøtte kan gis til elever og studenter ved bestemte utdanningsinstitusjoner. I annet ledd er det bestemt at utdanningsstøtte også kan gis til utdanning i utlandet. Det er ikke tatt inn en egen bestemmelse om at loven skal gjelde på Svalbard.

I forskrift om utdanningsstøtte er det gitt regler om geografisk virkeområde gjennom regler om hvilke utdanninger i utlandet det kan bli gitt støtte til. Det er også gitt regler om statsborgerskap og tilknytning til Norge, regler for ivaretagelse av forpliktelsene etter EØS-avtalen og regler om støtte til nordiske statsborgere og statsborgere fra land utenfor Norden.

7.1.1 Geografisk virkeområde

Gjeldende lovs § 2 gir regler om ved hvilke utdanningsinstitusjoner elever og studenter kan få støtte til utdanning. Det gis i dag støtte til utdanning ved Universitetsstudiene på Svalbard etter reglene som gjelder for utdanning i Norge. § 2 annet ledd bestemmer at det også kan bli gitt støtte til utdanning i utlandet.

Det gjelder egne regler om støtte til utdanning i utlandet for studenter som tar utdanning ved utenlandske læresteder utenfor Norden. Studenter ved norske institusjoner som tilbyr godkjent høyere utdanning i utlandet, får støtte etter reglene som gjelder for utdanning i Norge. Disse forholdene reguleres i forskriftene.

7.1.2 Tilknytning til Norge

I tillegg til at loven regulerer hvor den gjelder må det også finnes regler for hvilken tilknytning en sø-

ker må ha til Norge for å få støtte. Slike regler er i dag gitt i forskrift til loven.

Utgangspunktet i forskriften er at søkeren må være norsk statsborger, jf. kapittel I punkt 5.1 eller EØS borger, jf. punkt 5.1.1. Det er gitt omfattende og komplekse unntak fra dette, kombinert med særskilte krav om tilknytning til Norge for å få støtte til utdanning i utlandet. En forutsetning er at søker har oppholdstillatelse i Norge.

7.2 Departementets høringsutkast

I forslaget til ny lov er det geografiske området i utgangspunktet presisert til å være Norge, men at utdanningsstøtte også kan gis for studier på Svalbard etter reglene for utdanning i Norge, og at det kan gis støtte til utdanning i utlandet etter særlige regler.

Når det gis regler om at ordningen skal gjelde også utenfor Norge, bør det også gis regler om hvilken tilknytning rettssubjektet må ha til Norge for at rettighetene skal utløses. På grunn av at departementet foreslår at loven formuleres som en rettighetslov, er det gode grunner for å definere nærmere hvem som er rettssubjektet etter loven. Slike regler som i dag er gitt i forskrift til loven foreslås delvis tatt inn i loven. Det er etter departementets vurdering behov for å ha et klarere hjemmelsgrunnlag for krav om tilknytning til Norge enn i dag.

På grunn av lovens omfang og detaljnivå ellers foreslås det ikke å ta alle unntakene fra hovedregelen inn i loven. I dag gis det bl.a. støtte til utenlandske statsborgere uten særlig tilknytning til Norge bl.a. som ledd i bistandspolitisk arbeid. Departementet bør fortsatt ha hjemmel for å kunne bestemme at også andre grupper skal kunne få komme inn under loven. Nærmere vilkår kan gis i forskrift.

Departementet foreslo følgende lovtekst i høringsutkastet:

§ 3 Virkeområde

Loven gjelder for utdanning i Norge. Utdanningsstøtte kan også gis til utdanning på Svalbard og i utlandet.

Loven gjelder for norske statsborgere, EØS-

borgere med arbeidstilknytning til Norge og utenlandske statsborgere med særlig tilknytning til Norge.

Departementet kan gi forskrifter med nærmere regler om støtte til utdanning gitt andre steder enn i Norge, og om at også særskilte grupper omfattes av loven.

7.3 Høringsinstansene

Universitets- og høyskolerådet, Utdanningsgruppenes Hovedorganisasjon og Voksenopplæringsforbundet går inn for at loven skal gjelde fullt ut også på Svalbard.

Justisdepartementet har foreslått at det presiseres klarere hva som gjelder for studier på Svalbard og hva slags «særlig tilknytning» til Norge som er tilstrekkelig for å omfattes av loven.

7.4 Departementets vurdering

Utgangspunktet for norsk lovgivnings anvendelse på Svalbard er Svalbardloven § 2 som i første ledd slår fast at norsk privatrett, strafferett og lovgivnin-

gen om rettspleien gjelder for Svalbard når annet ikke er fastsatt. Etter nærmere vurdering har departementet kommet frem til at loven kan gjøres gjeldende på Svalbard, men at det tas inn en forskriftshjemmel for Kongen til å gi særlige regler for Svalbard.

Forslaget til lovtekst er videre justert noe i forhold til det opprinnelige utkastet for å imøtekomme Justisdepartementets merknader.

Det foreslås følgende lovtekst:

§ 3 Virkeområde

Loven gjelder for utdanning i Norge, herunder Svalbard såfremt ikke annet følger av forskrift gitt av Kongen. Det kan også gis støtte til utdanning i utlandet dersom utdanningen er godkjent etter § 4.

Loven gjelder for norske statsborgere og EØS-borgere som har arbeidstilknytning til Norge. Loven gjelder også for utenlandske statsborgere som på grunn av arbeid, utdanning, ekteskap, slektskap eller andre forhold har en særlig tilknytning til Norge, eller som har kommet til landet av politiske eller humanitære grunner, eller som deltar i særskilte utdanningsprogram som er godkjent av departementet.

Departementet gir forskrifter om hvem som er omfattet av utdanningsstøtteordningene.

8 Godkjenning av utdanninger for rett til studiestøtte

8.1 Generelle vilkår

Det kan gis støtte gjennom Lånekassen til personer som tar utdanning ved offentlig utdanningsinstitusjon og privat utdanning som er godkjent etter en utdanningslov. Etter utdanningsstøtteloven av 1985 kan det på visse vilkår også gis støtte til personer som tar privat utdanning som *ikke* er godkjent etter noen utdanningslov.

8.1.1 Dagens godkjenningsprosess for privat utdanning som ikke er godkjent etter utdanningslov

Hjemmelen for å gi støtte gjennom Lånekassen til studietilbud som ikke hører inn under noen utdanningslov, i praksis friskoleloven eller privathøyskoleloven, står i § 2 i gjeldende lov hvor det fremgår at elever og studenter kan gis støtte til slike tilbud etter vedtak i departementet. Godkjenningen foregikk inntil april 2001 i departementet, da godkjenningen fullt ut ble delegert til Lånekassen.

8.1.2 Godkjenning etter lov om fagskoleutdanning (fagskoleloven).

8.1.2.1 Gjeldende rett

Fra skoleåret 2004–2005 åpner fagskoleloven for at korte yrkesrettede utdanninger av god kvalitet som tidligere ikke har vært vurdert etter noen av utdanningslovene, kan bli godkjent etter fagskoleloven. Godkjenning vil gi (faglig) grunnlag for støtterett gjennom Lånekassen for studentene.

Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen (NOKUT) har ansvar for å godkjenne og evaluere fagskoleutdanning. Etter forskriftene om utdanningsstøtte for 2004–2005 skal den faglige vurderingen for norske utdanninger i utgangspunktet skje etter en av utdanningslovene.

8.1.3 Departementets høringsutkast

Det vil være naturlig at den nye ordningen for godkjenning som nå er nedfelt i forskriftene får en klarere hjemmel i utdanningsstøtteloven.

Departementet foreslo at det tas inn i loven en omtale av forutsetningen for faglig godkjenning i forhold til støtterett.

Departementet foreslo følgende lovtekst i høringsutkastet:

§ 4 Utdanning det gis støtte til

Utdanningen må være godkjent for utdanningsstøtte. Vedtak om godkjenning fattes av departementet eller den departementet bestemmer.

Departementet gir forskrift om vilkår for utdanningsstøtte.

8.1.4 Høringsinstansene

Høringsinstansene som har uttalt seg om dette, er alle positive til at forutsetningene for godkjenning av utdanninger for utdanningsstøtte tas inn i loven.

Studenttinget i Bodø, Høgskolen i Oslo, Studentenes Landsforbund og Høgskolen i Stavanger peker på at studenter som eventuelt opplever at den utdanning de tar mister akkrediteringen, må sikres.

8.1.5 Departementets vurdering

Sikringen av studenter som eventuelt opplever at utdanningen mister akkrediteringen, mener departementet er ivare tatt gjennom NOKUTs forskrifter. Her fremgår det at en høyskole som mister akkrediteringen er pålagt å inngå avtale med en annen høyskole slik at studentene kan fullføre de påbegynte studiene. De statlige høyskolene har plikt til å ta imot slike studenter. Når studentene fortsetter sin utdanning på annen høyskole, vil de også kunne få fortsatt støtte gjennom Lånekassen. Dersom de får fullføre skoleåret, vil de ikke ha behov for særskilt behandling i forhold til konverteringen av lån til stipend. De studentene som ikke får anledning til å fullføre skoleåret ved et annet lærested vil kunne ivaretas i forskriftene til utdanningsstøtteloven gjennom unntak fra kravet om å ha bestått eksamen for å få lån konvertert til stipend. Departementet anser det ikke nødvendig å nedfelle dette i loven.

8.2 Godkjenning av utdanning i utlandet (utenom Norden)

8.2.1 Gjeldende rett

Hvem som skal foreta godkjenning av støtterett for utdanning i utlandet er ikke regulert i gjeldende lov. Her står kun at det også kan gis støtte til utdanning i utlandet (§ 2). Godkjenningen foregår i Lånekassen etter forskriftene i kap. V, med punkt 2.1 som det sentrale punktet. Godkjenningsprosessen innledes ved at en student søker støtte til en utdanning som Lånekassen ikke tidligere har vurdert. Det er altså ikke *lærestedene* som selv søker om å få tilbudet godkjent slik ordningen er for norske læresteder.

8.2.2 Departementets høringsutkast

Det vil også i fremtiden være naturlig at godkjenningsprosessen først startes når det fremmes en søknad om støtte til en gitt utdanning i utlandet. Det bør tas inn en bestemmelse i loven om at departementet, eller den departementet bestemmer, godkjenner utdanning (i utlandet) for utdanningsstøtte.

Departementet foreslo følgende lovtekst i høringsutkastet:

§ 4 Utdanning det gis støtte til

Utdanningen må være godkjent for utdanningsstøtte. Vedtak om godkjenning fattes av departementet eller den departementet bestemmer.

Departementet gir forskrift om vilkår for utdanningsstøtte.

8.2.3 Høringsinstansene

Forskerforbundet er tilfreds med at muligheten for faglig kvalitetssikring av utenlandsk utdanning er tatt inn.

8.2.4 Departementets vurdering

Utdanning i utlandet er ikke eksplisitt nevnt i § 4, men med paragrafens generelle form er utenlandske utdanninger omfattet.

Forskriftshjemmelen synes å være for vidt formulert i høringsbrevet og er således blitt presisert slik at det fremgår at forskriftshjemmelen gjelder vilkårene for godkjenning.

Det foreslås følgende lovtekst:

§ 4 Utdanning det gis støtte til

Det gis utdanningsstøtte bare til en utdanning som er godkjent for utdanningsstøtte. Vedtak om godkjenning for utdanningsstøtte fattes av departementet eller den departementet bestemmer.

Departementet gir forskrifter om vilkår for godkjenningen.

9 Støtteformer

9.1 Gjeldende rett

Dagens lov har en relativt detaljert oppregning av ulike støtteformer. Detaljeringsgraden fører til at lovteksten er kommet i utakt med betegnelse som er kommet inn ved de til dels omfattende endringer i studiefinansierungsordningene som Stortinget har vedtatt i de senere år.

9.2 Departementets høringsutkast

Støtteformer omtales i forslag til ny § 5 og § 6.

Departementet foreslo følgende lovtekst i høringsutkastet:

§ 5 Støtteformer

Utdanningsstøtte kan gis som stipend og lån. Rentefritak under utdanning og ettergivelse av utdanningslån regnes også som utdanningsstøtte.

Stortinget fastsetter utdanningsstøtten og hvor stor del som skal gis som stipend.

Stortinget fastsetter kostnadsnormen for støtte til livsopphold. For elever i ordinær videregående opplæring med rett etter opplæringsloven § 3–1 gis støtte etter egne satser.

Departementet gir forskrifter om tildeling av utdanningsstøtte, blant annet om krav om opptak og rett til å gå opp til eksamen, faglige krav, grenser for hvor mange år støtte kan tildeles, søknadsfrister og aldersgrenser.

§ 6 Andre ytelser

I tillegg til støtte til livsopphold kan det gis stipend og/eller lån til andre utgifter i forbindelse med utdanningen. Det kan også gis støtte til særskilte grupper.

Departementet gir forskrifter om hvilke forutsetninger som skal gjelde, og om hvilke grupper som skal omfattes.

9.3 Høringsinstansene

Universitetet i Tromsø og Utdanningsgruppene Hovedorganisasjon foreslår at retten til reisestipend skal omtales eller lovfestes.

Norsk studentunion, ANSA og Elevorganisasjonen mener kostnadsnormen må indeksreguleres og at dette lovfestes. *ANSA* ønsker også at prinsippene rundt kostnadsnormen for støtte til livsopphold må spesifiseres nærmere.

Studentenes landsforbund og Studenttinget i Bodø ønsker en klarere definisjon i § 5 av hva studie-støtten skal dekke.

ANSA mener at rentefritak under utdanning ikke bør bli regnet som utdanningsstøtte.

Lånekassen mener at forslaget om at ettergivelse av utdanningslån skal regnes som utdanningsstøtte er uklart. Bestemmelsen omfatter flere former for ettergivelse, for eksempel ettergivelse ved uførhet. *Lånekassen* mener videre at det er uheldig at man i loven bestemmer at det skal fastsettes egne satser knyttet opp mot elever i vanlig videregående opplæring «med rett etter opplæringslova».

Utdanningsdirektoratet mener at teksten i § 5 tredje ledd, annet pkt. er uklar, og reiser spørsmål ved hva som skal gjelde for elever som får tilpasset opplæring, elever som får opplæring i henhold til opplæringsloven §4A-3 og elever som får videregående opplæring ved skoler godkjent etter friskoleloven, ettersom opplæringslova er nevnt spesielt.

BI ønsker at lovteksten eksplisitt skal angi dekning av skolepenger ved private læresteder i Norge. Det vises til stortingsvedtak i Innst. S. nr. 337 (2000–2001)

«Stortinget ber regjeringen legge frem forslag om delvis dekning av studieavgiften for studenter ved Handelshøyskolen BI i forbindelse med statsbudsjettet for 2002.»

BI mener det er en uholdbar forskjellsbehandling av studenter ved private læresteder i Norge og studenter ved private læresteder i utlandet. *BI* mener finansieringsmodellen slår skjevt ut.

Studentenes Landsforbund savner en tydeligere angivelse av hva som skal regnes som ettergivelse.

Funksjonshemmedes Fellesorganisasjons Ungdom påpeker at økte krav til jevn progresjon gjennom semesteret fører til at flere funksjonshemmede og kronisk syke enn før har problemer med å oppnå normal studieprogresjon.

Norges Handikapforbund mener at studiefinansierungsordningen ikke må påføre studenter eks-

trautgifter som er knyttet til nedsatt funksjonsevne. Forbundet hevder at funksjonshemmede tvinges til å bruke lengre tid enn normalt på sitt studieløp og krever at lån til studiefinansiering ut over normalt studietid må gjøres om til stipend dersom mertiden skyldes funksjonshemming.

Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon understreker at det vil være viktig i forskriftsarbeidet til siste ledd å ta hensyn til at studenter med funksjonshemming ofte er forsinket på grunn av funksjonshemming.

Universitetet i Oslo (UIO) peker på at første ledd bør vurderes omformulert for å minske misforståelsen om at det er nødvendig å søke lån for å være berettiget til stipend. *UIO* har også flere forslag til omformulering for å gjøre ordlyden klarere i forhold til hva Stortinget egentlig fastsetter når det gjelder studiestøtten. *UIO* påpeker også at det kanskje ikke er rimelig å ha to separate paragrafer, 5 og 6, som til sammen hjemler den totale støtte som kan gis gjennom Lånekassen. Begrepet *andre ytelser* som omtale av stipend og lån kan forvirre sett i forhold til andre offentlige støtteordninger.

Justisdepartementet ber om at det vurderes å presisere hva slags utgifter det kan gis stipend til.

9.4 Departementets vurderinger

Fra 2002–2003 ble det gjennomført omfattende endringer i støtteordningen for studenter i høyere utdanning og all annen utdanning¹ enn vanlig videregående opplæring. Fra 2003–2004 ble det innført ny støtteordning for unge elever i vanlig videregående opplæring. I og med disse ordningene har man gått bort fra å tildele støttetyper etter søkerens alder og over til å fordele støtten etter hvilket utdanningsslag søkeren er i gang med.

Hovedforskjellen mellom de to støtteordningene er at ordningen for unge elever i videregående opplæring først og fremst er en stipendordning med målretting av stipendene mot elever fra familier med svak økonomi, mens søkere som tar høyere utdanning og all annen utdanning får støtte med en større andel lån og uten behovsprøving mot forsørgerøkonomi. Etter denne ordningen kreves nå at utdanningen er gjennomført før stipend tildeles. Man må derfor søke om lån som senere kan omgjøres til utdanningsstipend (konverteringsordning).

¹ All annen utdanning rommer en rekke typer utdanninger, som utdanning ved folkehøgskole, kunstsoler, bibelskoler, videregående opplæring og grunnskoleopplæring for voksne, en rekke kortvarige private yrkesutdanninger, etc.

gen). Betegnelsen på stipendtypene i de nye ordningene er også forskjellig fra tidligere.

Med hjemler lagt inn i en rammelov som departementet foreslår, er det en rekke forhold som må reguleres i forskriftene. Rammene for endringer som har økonomisk konsekvens, vil være gjensidig for Stortingets årlige budsjettbehandling.

Forskriften til gjeldende lov omhandler også spesielle hensyn til funksjonshemmedes situasjon når det gjelder forsinkelse og krav til studieprogresjon for å få stipend.

Departementet har forutsatt at det i den nye loven ikke skal åpnes for materielle endringer, slik en lovhjemmel for ytterligere stipend for enkelte studentgrupper kan innebære.

Departementet har på bakgrunn av høringsuttalelsene tatt inn reisestøtte som et eksempel på ytelser som kan bli gitt under § 6.

Ved utformingen av ny lov, har departementet søkt å lage betegnelser som kan benyttes uavhengig av endringer i støtteordningene. Departementet ser at omtale av en spesiell paragraf i opplæringslova ikke underbygger dette hensynet og har omformulert tredje ledd og utelate den henvisningen.

«Ettergivelse av utdanningslån» referer seg til Finnmarksordningen og lignende. Formuleringen kan sløyfes fra bestemmelsen her da slik ettergivelse vil skje i medholdt av § 10 og som følge av bevilgningsvedtak i Stortinget.

Det foreslås følgende lovtekst:

§ 5 Støtteformer

Utdanningsstøtte kan gis som stipend og lån. Rentefritak under utdanning kan også regnes som utdanningsstøtte.

Stortinget fastsetter utdanningsstøtten og hvor stor del som skal gis som stipend, samt kostnadsnorm og satser for støtte til livsopphold.

Departementet gir forskrifter om tildeling av utdanningsstøtte, herunder om krav om opptak og rett til å gå opp til eksamen, faglige krav, grenser for hvor mange år støtte kan tildeles, søknadsfrister og aldersgrenser.

§ 6 Andre ytelser

I tillegg til støtte til livsopphold kan det gis stipend og/eller lån til andre utgifter i forbindelse med utdanningen, herunder skolepenger og reisestøtte. Det kan også gis støtte til utgifter til forsørgelse, omgjøring av lån til stipend ved fødsel eller sykdom, stipend til flyktning, eller annen støtte til særskilte grupper.

Departementet gir forskrifter om vilkår for å motta støtte som nevnt i første ledd.

10 Behovsprøving

10.1 Gjeldende rett

Etter gjeldende støtteordning for elever i videregående opplæring med rett etter opplæringslova § 3–1, skal støtten behovsprøves mot forsørgernes økonomi. Med forsørgere er ment foreldre og steeforeldre (forskriftens kapittel II punkt 3.1).

10.2 Departementets høringsutkast

Behovsprøving mot steeforeldres inntekt og formue har tidligere vært vurdert av Justisdepartementets lovavdeling, som har uttalt at det ikke er i strid med lov eller anerkjente rettsprinsipper å ta stemors/stefars økonomi i betraktning ved tildeling av behovsprøvd støtte.

Det å leve sammen som en familie medfører normalt en deling av felles utgifter, herunder kost og losji for hele familien. Det vil være vanskelig å skille ut den delen av familiens utgifter som knytter seg til barnet. Det er også etter hvert mindre naturlig å ha særordninger for familiesituasjoner som avviker fra den tradisjonelle kjernefamilie.

For å klargjøre det formelle grunnlaget for behovsprøving mot steeforeldres økonomi, foreslår departementet å presisere dette i loven.¹

Departementet foreslo følgende lovtekst i høringsutkastet:

§ 7 Behovsprøving

Utdanningsstøtten kan behovsprøves mot økonomien til søkeren, søkerens ektefelle/samboer/registrert partner og søkerens forsørgere. Søkerens steeforeldre regnes som forsørgere etter denne loven.

Utdanningsstøtten kan falle bort eller reduseres dersom søker får støtte gjennom andre offentlige støtteordninger.

Departementet gir forskrifter om beløpsgrenser, hvilke grupper behovsprøvingen skal gjelde for og andre økonomiske forhold.

¹ Det ble gitt en større omtale av bakgrunnen og argumenter for en slik behovsprøving i St.meld. nr. 21 (2002–2003) Kilder til kunnskap.

10.3 Høringsinstansene

Lånekassen mener det er positivt at det i loven slås fast at steeforeldre regnes som forsørgere i denne sammenheng. Imidlertid foreslår *Lånekassen* en presisering i § 7, første ledd, annen setning ved å tilføye «også». Slik setningen nå står, kan det se ut til at annen setning definerer utelukkende steeforeldre som forsørgere.

Likestillingsombudet advarer mot å behovsprøve støtten mot ektefelle og samboers økonomi og fremholder at menn generelt har bedre økonomi enn kvinner, og en behovsprøving vil kunne medføre at kvinner i større grad enn menn blir nektet utdanningsstøtte fordi ektefelle/samboer har god økonomi. Behovsprøving vil fort stille kvinner dårligere enn menn, og dermed være i strid med likestillingslovens forbud mot indirekte forskjellsbehandling på grunn av kjønn.

Studentenes landsforbund, *Studenttinget i Bodø*, *Studentparlamentet – Høgskolen i Sør-Trøndelag*, *Voksenopplæringsforbundet* og *Høgskolen i Oslo* mener at behovsprøving mot søkers ektefelle, samboer eller registrert partner må opphøre og at oppregningen av disse tas ut av § 7 første ledd.

Lånekassen påpeker at slik andre ledd er utformet kan det oppstå tvil om hvorvidt *Lånekassen* fremover har tilstrekkelig hjemmel for å behovsprøve mot offentlige ytelser som fordeles av private stiftelser. *Lånekassen* foreslår at annet ledd endres slik:

«Utdanningsstøtten kan falle bort eller reduseres dersom søkeren får støtte gjennom andre støtteordninger.»

10.4 Departementets vurdering

Departementet ser at når den foreslåtte teksten leses isolert, kan begrepet «forsørgere» i første setning defineres til å være bare steeforeldre i annen setning. Forsørgerbegrepet foreslås definert uttrykkelig i loven.

Å ta ut oppregningen «søkerens ektefelle/samboer/registrert partner» vil være en materiell endring som departementet ikke vil foreslå å foreta i

dette lovarbeidet. Departementet vil imidlertid ta ut «registrert partner» fra oppregningen fordi det følger av partnerskapsloven § 3 at registrering av partnerskap har samme rettsvirkninger som inngåelse av ekteskap, slik at bestemmelser som omhandler ektefeller gjelder tilsvarende for registrert partnerskap og registrerte partnere. Det er derfor ikke nødvendig å omtale «registrert partner» ved siden av «ektefelle».

Departementet ser at slik annet ledd er utformet, kan det se ut til å åpne for en materiell endring og betegnelsen «offentlig» tas ut.

Det foreslås følgende lovtekst:

§ 7 Behovsprøving

Utdanningsstøtten kan behovsprøves mot økonomien til søkeren, søkerens ektefelle eller samboer og søkerens forsørgere. Steforeldre likestilles med biologiske foreldre når det gjelder forsørgelse.

Utdanningsstøtten kan falle bort eller reduseres dersom søkeren får støtte gjennom andre støtteordninger.

Departementet gir forskrifter om behovsprøving, herunder beløpsgrenser og hvilke grupper behovsprøvingen skal gjelde for.

11 Tilbakebetaling

11.1 Gjeldende rett

Gjeldende lov § 8 knytter retten til betalingsutsettelse til at det foreligger en konkret situasjon som gjør det urimelig å kreve betaling etter den fastsatte tilbakebetalingsplan. Forskrift om tilbakebetaling av utdanningslån knytter ikke retten til betalingsutsettelse til slike vilkår.

Lånekassen belaster låntakeren med gebyrer i forbindelse med tilbakebetaling av utdanningslån. Ved utsendelse av varsel om terminbeløp som forfaller, legges det til et gebyr på kr 35 (kapittel VI punkt 5.4 for 2004). Det ble avklart av Justisdepartementet i brev av 06.07.1998 at hjemmelen i loven var svak, men at Lånekassen hadde tilstrekkelig hjemmel til å ilegge gebyret.

Gjeldende utdanningsstøttelov § 9 gir følgende regel om gebyrer:

Departementet gir forskrifter for (...) tilbakebetaling av lån og særskilte gebyrer ved for sen innbetaling (...)

Låntakere som ikke betaler terminbeløpet ved forfall, får tilsendt andregangsvarsel, og får da lagt til et gebyr på kr 280. Dersom låntakeren ikke betaler ved andregangsvarsel, blir det sendt ut varsel om oppsigelse av hele gjelden, og låntakeren blir ilagt et gebyr på kr 490. Gebyr ved andregangsvarsel og varsel om oppsigelse omfattes klart av ordlyden i dagens lovbestemmelse. Dersom betalingen ikke er blitt registrert fordi låntakeren ikke har gitt tilstrekkelige opplysninger på innbetalingen, anses beløpet ikke betalt til rett tid, og gebyr ved andregangsvarsel og varsel om oppsigelse skal ilegges.

Lånekassen belaster også låntakeren for ulike kostnader i forbindelse med innkreving av misligholdte betalingsforpliktelser. Dette er ansett hjemlet i formuleringen «Departementet gir forskrifter for (...) tilbakebetaling av lån (...)» i § 9. Det er et sentralt spørsmål i forbindelse med innkreving om forskriften også omfatter kostnader ved innkreving av gjelden som går ut over inkassoforskriftens kapittel 2.

Ved inkasso i Norge blir ikke låntakerne ilagt inkassosalær eller andre utgifter som knytter seg til saksbehandlingen utført av Lånekassen ved utenrettslig inkasso. Ved rettslig inkasso blir saksomkostninger (rettsgebyr, kjæremålsgebyrer) belas-

tet skyldner. Det har ikke vært praksis frem til nå å nedlegge påstand om dekning av salær (behandlingsutgifter) ved rettslig inkasso. I den grad Lånekassen får dom for saksomkostninger av norsk domstol eller namsmyndighet er det hjemmel i annet lovverk til å legge disse omkostningene på kunden. Ved inkasso utenfor Norge blir låntakerne belastet for alle utgifter (inkassosalær/adressesøk/provisjon/registreringsgebyr/tilbaketrekkingsgebyr) Lånekassen har til inkassator.

Disse utgiftene vurderes ikke opp mot reglene i inkassoforskriftens kapittel 2, skyldneres maksimale erstatningsansvar, men anses hjemlet i utdanningsstøttelovens § 9 jf. forskriften kapittel VI punkt 11.1.2.

11.2 Departementets høringsutkast

Departementet foreslår å endre hjemmelen slik at den gir et bedre grunnlag for de gebyrer og kostnader som belastes i dag, og slik at den kan ta høyde for andre gebyrer som følge av mulige endringer i tilbakebetalingsordningen. Det bør gå fram av loven at skyldneren er ansvarlig for alle kostnader som pådras i forbindelse med utenrettslig og rettslig tvangsinnkreving av misligholdt utdanningslån.

Departementet foreslo følgende lovtekst i høringsutkastet:

§ 8 Tilbakebetaling

Det skal fastsettes en tilbakebetalingsplan for den enkelte låntaker.

Samlet tilbakebetalingstid regnet fra avsluttet utdanning skal som regel ikke være lengre enn 20 år.

Låntaker kan belastes gebyrer og kostnader i forbindelse med tilbakebetaling og innkreving av utdanningslån.

Det kan gis utsettelse med betaling av avdrag. Det kan gis rentefritak hvor videre utdanning, militærtjeneste, sykdom eller omsorgsforpliktelser har ført til vesentlig svikt i inntekt, eller hvor andre forhold har ført til at det vil virke urimelig å kreve betaling av renter.

Departementet gir forskrifter om tilbakebetaling av lån, blant annet satser og regler for gebyrer,

nærmere regler om rentefritak og utsettelse av betaling av avdrag.

11.3 Høringsinstansene

Flere av høringsinstansene har kommentarer til utformingen av § 8.

Lånekassen mener at formuleringen i annet ledd «fra avsluttet utdanning» kan misforstås. Dersom det ikke er ment at det skal være en realitetsendring fra dagens lov, mener *Lånekassen* at «fra det tidspunkt lånet blir satt rentebærende» er en bedre og mer konkret formulering.

Flere studentorganisasjoner tilkjennegir motstand mot innkreving av gebyrer.

ANSA viser også til at om man vil fortsette å kreve gebyr ved varsling om betaling, bør satsene gjenspeile kostnadene ved utsendelse av varsel slik at det for eksempel blir billigere for dem som benytter seg av e-faktura.

Statens råd for funksjonshemmede peker på at bruken av betegnelsen «avdrag» i fjerde ledd innebærer en innstramming. Lignende kommentar har også *Studentenes landsforbund, Universitetet i Oslo* og *Lånekassen*. *Lånekassen* foreslår at «avdrag» erstattes av «terminbeløp» som inkluderer både renter og avdrag på lånet.

Lånekassen mener at bestemmelsen i fjerde ledd annet punktum ser ut til å stille et ubetinget krav om at søker må ha hatt vesentlig svikt i sin inntekt. *Lånekassen* foreslår en endring slik at det kommer frem at det er en bestemt årsak kombinert med inntekt under en bestemt inntektsgrense som kan gi grunnlag til rentefritak.

Fylkesmannen i Rogaland mener at å ilegge gebyr ved for sen innbetaling, når dette skyldes utilstrekkelige opplysninger, kan få tilfeldige konsekvenser. Dette bør søkes unngått ved forskrift.

Justisdepartementet ber om at det vurderes å presisere hvilke forhold som kan gi grunnlag for utsettelse med betaling av avdrag.

11.4 Departementets vurdering

Departementet har ikke hatt til hensikt å innføre nye vilkår for tilbakebetalingen i og med ny lov. Endringsforslaget fra *Lånekassen* i annet og fjerde ledd tas derfor til følge.

I dagens forskrift om vilkår for tilbakebetaling av utdanningslån er det fastsatt at manglende opplysninger som fører til at betalingen ikke identifiseres, skal føre til ilegging av gebyr for for sen betaling. Departementet vil vurdere å endre denne bestemmelsen i forbindelse med revidering av forskriften.

Departementet har på bakgrunn av Justisdepartementets merknader presisert tredje ledd slik at det går klarere frem når, og på hvilket grunnlag, *Lånekassen* kan ilegge gebyrer og kostnader.

Når det gjelder retten til betalingsutsettelse ønsker departementet å videreføre nåværende praksis og har formulert lovteksten i samsvar med dette.

Se også punkt 12 om renter.

Det foreslås følgende lovtekst:

§ 8 Tilbakebetaling

Det skal fastsettes en tilbakebetalingsplan for den enkelte låntaker.

Samlet tilbakebetalingstid regnet fra det tidspunkt lånet blir rentebærende skal som regel ikke være lengre enn 20 år.

Låntaker kan belastes gebyr ved utsending av terminvarsel, samt gebyrer ved for sen betaling. Låntaker kan i tillegg belastes gebyrer og kostnader i forbindelse med innkreving av utdanningslån.

Det kan gis utsettelse med betaling av hele terminbeløp i inntil 3 år eller inntil 6 år ved utsettelse av halve terminbeløp. Det kan gis rentefritak i forbindelse med videre utdanning, militærtjeneste, sykdom, arbeidsledighet eller omsorgsforpliktelser når låntakers inntekt er under fastsatte grenser, eller hvor andre forhold gjør at innkreving av renter vil virke urimelig.

Departementet gir forskrifter om tilbakebetaling av lån, blant annet om satser og gebyrer, rentefritak og utsettelse av betaling av terminbeløp.

12 Renter

12.1 Gjeldende rett

Etter gjeldende regler regnes det renter og rentes rente av lånet når utdanningen er avsluttet, avbrutt eller låntakeren ikke lenger mottar støtte fra Lånekassen.

Departementet har hjemmel til å fastsette forskrifter og det er utarbeidet detaljerte regler om forrentningen basert på Stortingets retningslinjer, som fastsettes i forbindelse med budsjettarbeidet. Det er åpnet for at renten kan bindes for en periode på tre eller fem år.

12.2 Departementets høringsutkast

Departementet har videreført den nåværende ordningen for fastsetting av renter på lån i Lånekassen, og tilpasset forslaget til dagens praksis.

Departementet foreslo følgende lovtekst i høringsutkastet:

§ 9 Renter

Det regnes renter av lånet når utdanningen er avsluttet eller normal utdanningstid er gått. Renter regnes etter regler fastsatt av Stortinget. Departementet gir forskrifter om fastsettelse av rentesatser.

12.3 Høringsinstansene

Lånekassen mener at det er viktig at prinsippet om rentefritt lån under studiene blir videreført i lovforslaget. Den foreslår videre at lovteksten også bør ha med en passus om at renter skal beregnes også når «låntakeren ikke lenger mottar støtte fra Lånekassen.»

De øvrige høringsinstanser som har uttalt seg har støttet forslaget.

12.4 Departementets vurdering

Departementet er enig med Lånekassen i at det vil være en fordel å ta inn i loven en bestemmelse om at de som ikke lengre mottar støtte skal betale renter på lånet.

Det vises til punkt 11 for ettergivelse av renter.

Det foreslås følgende lovtekst:

§ 9 Renter

Det regnes renter av lånet når utdanningen er avsluttet eller avbrutt eller når låntakeren ikke lenger mottar støtte fra Statens lånekasse for utdanning (Lånekassen).

Renter regnes etter regler fastsatt av Stortinget. Departementet gir utfyllende forskrifter om fastsettelse av rente.

13 Ettergivelse av gjeld

13.1 Gjeldende rett

Dagens regler om ettergivelse av gjeld er å finne i lovens § 8 der det slås fast at gjelden faller bort ved låntakers død. I tillegg er det gitt hjemmel for departementet til å gi nærmere regler om hel eller delvis ettergivelse av gjeld når det finnes rimelig på grunn av uførhet eller langvarig sykdom. Departementet kan også gi regler om hel eller delvis ettergivelse av gjeld for låntakere som er bosatt i og utøver et yrke i Finnmark eller visse deler av Troms, og for leger som utøver legeyrket i utvalgte kommuner utenfor denne region. Loven regulerer videre at departementet kan gi regler om hel eller delvis ettergivelse av gjeld for låntakere som har avsluttet utdanningen og tatt eksamen i enkelte lange studier. (Denne ordningen er opphevet fra høsten 2003, men med enkelte overgangsordninger). Likeledes kan departementet ettergi gjeld i sin helhet for låntakere fra utviklingsland og fra Øst-Europa som tar varig opphold i sine hjemland. Departementet har også fullmakt til å gi regler om utsettelse med betaling av renter og avdrag i visse tilfeller.

13.2 Departementets høringsutkast

Dagens regler ble i det alt vesentlige videreført i høringsutkastet.

Departementet foreslo følgende lovtekst i høringsutkastet:

§ 10 Ettergivelse

Gjelden ettergis ved låntakers død.

Gjelden ettergis, helt eller delvis, når det finnes rimelig på grunn av uførhet eller langvarig sykdom.

Gjelden kan ettergis, helt eller delvis, etter rammer fastsatt av Stortinget.

Dersom grunnlaget for ettergivelse er falt bort og det ikke er gått mer enn ti år siden vedtaket ble fattet, kan gjelden reaktiveres.

Departementet gir forskrifter med nærmere vilkår for ettergivelse av gjeld og reaktivering av gjeld.

13.3 Høringsinstansene

Lånekassen antar at tredje ledd gir en tilstrekkelig hjemmel til å ettergi gjeld på annet grunnlag enn etter første og annet ledd i bestemmelsen, for eksempel ettergivelse av gjeld på grunn av finnmarksavskrivningen og etter kvoteordningen.

Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon Ungdom mener at dagens regler er kompliserte og lite hensiktsmessige. Det er nødvendig med et regelverk som er mer smidig i forhold til studenter som på grunn av funksjonshemning eller kronisk sykdom ikke oppnår normal studieprogresjon.

13.4 Departementets vurdering

Departementet er enig med Lånekassen i at bestemmelsens tredje ledd gir en hjemmel til å ettergi gjeld av andre grunner enn de som er nevnt i første og annet ledd. Regelen er tenkt brukt når myndighetene ønsker å regulere spesielle forhold for ettergivelse av gjeld, for eksempel bruk av ettergivelse som incentiv for utdannet arbeidskraft til å bosette seg og utøve sitt yrke i deler av landet som har stor mangel på slik arbeidskraft. Slike ordninger krever Stortingets samtykke i form av et bevilgningsvedtak.

Departementet er også enig i at regelverket for ettergivelse av gjeld bør gjøres så enkle og oversiktlige som mulig. De forhold som Funksjonshemmedes Fellesorganisasjons Ungdom tar opp vil derfor bli vurdert i forbindelse med revideringen av forskriftene.

Det er ikke foretatt endringer i lovteksten i forhold til høringsutkastet.

14 Tvangsgrunnlag for utlegg og Statens innkrevingssentral

14.1 Gjeldende rett

Lånekassen har i gjeldende § 9a et unntak fra regelen om at alminnelig tvangsgrunnlag i første rekke er dommer og kjennelser avsagt av norsk domstol, jf. tvangsfullbyrdsloven (tvfbl.) § 4–1. Det kan derfor begjæres utlegg gjennom namsmyndighetene uten at det foreligger et slikt alminnelig tvangsgrunnlag. En slik bestemmelse gir også tvangsgrunnlag for uberettiget stipend som er omgjort til lån, renter og utenrettslige inndrivelseskostnader, jf. tvfbl. § 7–2 bokstav e.

Gjeldsbrevet benyttes i dag som tvangsgrunnlag for utlegg, selv om man har tvangsgrunnlag direkte i loven. Dette kan forandre seg i framtiden med nye utbetalingsrutiner. Departementet mener derfor at det er viktig å beholde bestemmelsen om tvangsgrunnlag i loven.

Lånekassen bruker Statens innkrevingssentral (SI) som namsmann også i tilfeller hvor innkrevingen ikke er overlatt til SI.

14.2 Departementets høringsutkast

Departementet foreslo følgende lovtekst i høringsutkastet:

§ 11 Tvangsgrunnlag for utlegg og Statens innkrevingssentral

Krav på tilbakebetaling av utdanningsstøtte er tvangsgrunnlag for utlegg.

Når Statens innkrevingssentral er pålagt å inndrive krav som nevnt i første ledd, kan den inndrive kravet ved trekk i lønn og andre lignende ytelser etter reglene i dekningsloven § 2–7. Innkrevingssentralen kan også inndrive kravene ved å stifte utleggs pant for kravet dersom panteretten kan gis rettsvern ved registrering i et register eller ved underretning til en tredjeperson, jf. panteloven kapittel 5, og utleggsforretningen kan holdes på Innkrevingssentralens kontor etter tvangsfullbyrdsloven § 7–9 første ledd.

Ved vedvarende og omfattende mislighold kan låntakers gjeld bli permanent overført til Statens innkrevingssentral. En permanent overføring til

Statens innkrevingssentral medfører tap av rettigheter etter denne lov med forskrifter.

14.3 Høringsinstansene

Lånekassen påpeker at den forslåtte bestemmelsen regulerte tre ulike forhold og foreslår å dele bestemmelsen i forslaget opp i tre bestemmelser.

Studentenes Landsforbund og *Lånekassen* ser den språklige endringen i forslaget som lite heldig, og ønsker at «grovt» skal tas inn i loven igjen.

14.4 Departementets vurdering

Departementet har på bakgrunn av høringsinstansenes merknader vurdert høringsutkastet og funnet det hensiktsmessig å dele opp bestemmelsen og erstatte «omfattende» med «grovt» i lovteksten.

Det foreslås følgende lovtekst:

§ 11 Tvangsgrunnlag for utlegg

Krav på tilbakebetaling av utdanningsstøtte er tvangsgrunnlag for utlegg.

Ny § 12 Særnamsmannsmyndighet

Når Statens innkrevingssentral er pålagt å inndrive krav som nevnt i § 11, kan den inndrive kravet ved trekk i lønn og andre lignende ytelser etter reglene i dekningsloven § 2–7. Innkrevingssentralen kan også inndrive kravene ved å stifte utleggs pant for kravet dersom panteretten kan gis rettsvern ved registrering i et register eller ved underretning til en tredjeperson, jf. panteloven kapittel 5, og utleggsforretningen kan holdes på Innkrevingssentralens kontor etter tvangsfullbyrdsloven § 7–9 første ledd.

Ny § 13 Overføring av fordringer til Statens innkrevingssentral

Ved vedvarende og grovt mislighold kan låntakers gjeld bli overført til Statens innkrevingssentral. En overføring av kravet til Statens innkrevingssentral medfører tap av rettigheter gitt i eller i medhold av denne lov.

15 Gjeldsordninger og ettergivelse av fordringer

15.1 Gjeldende rett

Etter gjeldende lov kan Lånekassen delta i forhandlinger om gjeldsordning etter gjeldsordningslovens bestemmelser. Loven gir videre Lånekassen hjemmel til å delta i utenrettslige gjeldsforhandlinger. Statens innkrevningssentral har særskilt hjemmel til å delta i slike forhandlinger når utdanningslånet er permanent overført til Statens innkrevningssentral. Adgangen til å delta i utenrettslige gjeldsforhandlinger innebærer også hjemmel til å ettergi kravet i den utstrekning fordringen anses som ikke mulig å inn drive.

15.2 Departementets høringsutkast

Departementet har utarbeidet forslag til lovformuleringer ut fra et ønske om å opprettholde nåværende regler. Departementet har imidlertid på bakgrunn av arbeidet med den fremtidige arbeidsdelingen mellom Lånekassen og Statens innkrevningssentral, jf. pkt. 18 Forholdet til Statens innkrevningssentral, foreslått at det skal være Statens innkrevningssentral som skal stå for utenrettslige gjeldsforhandlinger når innkrevningen er overført til denne institusjon. Tilsvarende fullmakt er ikke lagt til Lånekassen.

Departementet foreslo følgende lovtekst i høringsutkastet:

§ 12 Gjeldsordninger og ettergivelse av fordringer

Statens lånekasse for utdanning (Lånekassen) og Statens innkrevningssentral kan delta i forhandlinger om gjeldsordninger etter gjeldsordningsloven.

Statens innkrevningssentral kan delta i utenrettslige gjeldsforhandlinger når innkrevningen er overført til Statens innkrevningssentral.

Lån, renter og omkostninger kan ettergis i den utstrekning fordringen anses som ikke mulig å inn drive. Departementet gir forskrifter om utøvelse av skjønn ved ettergivelse av lån, renter og omkostninger og om vilkår for gjeldsforhandlinger.

Vedtak etter annet og tredje ledd kan ikke påklages i henhold til forvaltningslovens regler.

15.3 Høringsinstansene

Lånekassen har pekt på at tilbakebetalere som ikke har misligholdt sitt lån i Lånekassen, og der innkrevningen således ikke er overført til Statens innkrevningssentral, kan ha muligheter for utenrettslige gjeldsforhandlinger. I disse tilfellene må Lånekassen kunne delta i forhandlingene. *Lånekassen* sier seg enig i lovparagrafens fjerde ledd og mener at dette er en helt nødvendig hjemmel for å gjøre unntak fra forvaltningslovens klageregler.

Landsorganisasjonen (LO) frykter at myndighetsutøvelse i henhold til samme lovverk fra to ulike etater, underlagt ulike departement, kan føre til forskjellsbehandling av låntakere som har rettigheter i henhold til samme regelverk.

15.4 Departementets vurdering

Departementet er enig i at det er viktig at låntakerne blir likt behandlet uansett ny organisatorisk løsning for innkreving av lån. Lovteksten er derfor endret slik at også Lånekassen gis hjemmel til å delta i utenrettslige gjeldsforhandlinger. Departementet vil ellers i forbindelse med revideringen av forskriftene til loven være opptatt av at regelverket tolkes og praktiseres likt i de to etatene som er involvert.

Det foreslås følgende lovtekst:

§ 14 Gjeldsordninger og ettergivelse av fordringer

Lånekassen og Statens innkrevningssentral kan delta i forhandlinger om gjeldsordninger etter gjeldsordningsloven, samt delta i utenrettslige gjeldsforhandlinger.

Lån, renter og omkostninger kan ettergis i den utstrekning de ikke anses mulig å inn drive.

Vedtak etter første og annet ledd kan ikke påklages etter forvaltningslovens regler.

Departementet gir forskrifter om arbeidsdelingen mellom Lånekassen og Statens innkrevningssentral, utøvelse av skjønn ved ettergivelse av lån, renter og omkostninger og om vilkår for gjeldsforhandlinger.

16 Tap av rettigheter

16.1 Gjeldende rett

Etter gjeldende lov om utdanningsstøtte § 9 kan departementet fastsette at søkere helt eller delvis kan nektes ytterligere utdanningsstøtte dersom de har avgitt uriktige opplysninger, og av den grunn har mottatt støtte de ikke har rett til. Begrepet «utdanningsstøtte» brukes til vanlig om lån og stipend til utdanning, men i enkelte sammenhenger brukes det også om andre former for støtte fra staten, for eksempel fritak for renter, ettergivelse og lignende.

I forskrift til utdanningsstøtteleven har departementet gitt utfyllende bestemmelser om rettighets-tap. Kapittel I punkt 14.1 slår fast at søkeren plikter å gi riktige og fullstendige opplysninger til Lånekassen. En låntaker som misligholder denne plikten, kan bli nektet mer utdanningsstøtte, betalings-lettelser og ettergivelse, og hele gjelden kan bli sagt opp, se blant annet kapittel I punktene 15.1 og 15.2. Disse reglene om tap av rettigheter og oppsigelse av hele gjelden er administrative sanksjoner med straffepreg. I tilsvarende situasjoner vil Lånekassen også gjennomføre reaksjoner for å gjenopprette situasjonen, for eksempel ved å gjøre uberettiget stipend om til lån, kreve den uberettigede støtten tilbakebetalt, og belaste renter i utdanningstiden. Disse reaksjonene framgår også av forskriften, men det anses ikke nødvendig at de framgår av loven.

Handlingen som er årsaken til at støtte er tildelt uten grunnlag i regelverket, er ofte straffbar etter straffeloven. Særlig er bestemmelsen i straffelovens § 270 om bedrageri aktuell. En del av sakene blir anmeldt til politiet på dette grunnlaget. Det er imidlertid gode grunner som taler for å benytte administrative sanksjoner i flertallet av sakene. Alternative sanksjoner til straff kan være mer fleksible, illeggelsen kan være mer effektiv slik at prevensjonsvirkningen blir bedret, og omkostningene ved illeggelsen kan være lavere (se NOU 2003:15 Fra bot til bedring).

Etter legalitetsprinsippet må slike reaksjoner ha hjemmel i lov. Skyldkravet bør etter loven være forsett eller uaktsomhet. Selv om det er konstatert at vilkårene er oppfylt, kan Lånekassen foreta et valg i spørsmålet om en administrativ sanksjon skal ilegges. De alminnelige saksbehandlingsreglene for enkeltvedtak etter forvaltningsloven gjelder for li-

ke saker, herunder klageadgang etter kapittel VI i forvaltningsloven.

Lånekassen har klare og detaljerte retningslinjer for behandlingen av slike saker. Departementet anser behandlingen av disse sakene som tilfredsstillende, men vil likevel vurdere endringer i forskriftene om utdanningsstøtte for å synliggjøre visse prinsipper om saksbehandlingen.

16.2 Departementets høringsutkast

Departementet foreslår å presisere lovbestemmelsen om følgene av støttesøkers og låntakers mislighold av opplysningsplikten og betalingsplikten. Låntakere som misligholder sine betalingsforpliktelser overfor Lånekassen vil også kunne miste sine rettigheter etter regelverket om utdanningsstøtte.

Ved å ta inn en bestemmelse i loven som hjemler adgangen til å fastsette tap av rettigheter vil eventuell tvil om hjemmelsgrunnlaget fjernes. Videre taler også informasjonshensyn for en slik løsning. Å ta inn en mer generell bestemmelse som viser tilfeller som gir grunnlag for rettighetstap gir en mer helhetlig lov.

Mislighold av betalingsplikten er ikke helt parallelt med mislighold av opplysningsplikten, blant annet fordi betalingsmislighold ikke i noe tilfelle vil være straffbart, og fordi det ikke kan stilles samme skyldkrav i de to tilfellene. Fordi sanksjonene vil være delvis sammenfallende som følge av mislighold av opplysningsplikten og mislighold av betalingsplikten, foreslås det likevel at forholdene reguleres i samme bestemmelse.

Departementet foreslo følgende lovtekst i høringsutkastet:

§ 15 Tap av rettigheter

Søker/låntaker som forsettlig eller uaktsomt har avgitt uriktige opplysninger, og av den grunn har mottatt eller forsøkt å motta støtte vedkomme-nde ikke hadde rett til, kan miste sine rettigheter, helt eller delvis, etter denne lov med forskrifter. Låntaker som misligholder sin betalingsplikt, kan helt eller delvis miste sine rettigheter etter denne lov med forskrifter.

Departementet gir forskrift med nærmere regler om grunnlaget for tap av rettigheter og saksbe-handlingsregler.

16.3 Høringsinstansene

Høringsinstansene er enige i og har forståelse for at det må være mulig å sanksjonere overfor søker/låntaker som misligholder sin opplysningsplikt/betalingsplikt.

Lånekassen viser til at begrepet «uriktige opplysninger» i dagens lov blir tolket utvidende, slik at det også omfatter når søker/låntaker har unnlatt å gi opplysninger. *Lånekassen* foreslår derfor at bestemmelsen blir utformet slik at den også dekker de som har unnlatt å gi opplysninger. *Lånekassen* mener videre at annet punkt i utkastet burde skilles ut som et eget ledd da det dreier seg om et annet forhold enn etter første punkt.

Studenttinget i Bodø, Studentenes Landsforbund og *Lånekassen* mener at ordlyden i forslagets annet punktum: «Låntaker som misligholder sin betalingsplikt, kan helt eller delvis miste sine rettigheter etter denne lov med forskrifter» er for vidt formulert. Det blir vist til at det kan oppstå tvil med hensyn til hvor store mislighold av betalingsforpliktelsene det kreves for å sette i gang slike drastiske skritt og det ønskes på denne bakgrunn å få presisert i loven visse minstekrav til misligholdets størrelse og vedvarenhet.

Subsidiært ønsker *Studenttinget i Bodø* og *Studentenes Landsforbund* å tilføye ordet «vedvarende» foran mislighold.

16.4 Departementets vurdering

Departementet har vurdert Lånekassens forslag om at også de som har unnlatt å gi opplysninger skal være omfattet av bestemmelsens ordlyd. Departementet finner det hensiktsmessig å ta endringen inn i ordlyden. Dette vil rydde av veien tvil om unnlatelse av å gi opplysninger er omfattet og vil samtidig være en kodifisering av gjeldende praksis hos Lånekassen. Departementet finner det også hensiktsmessig å skille ut bestemmelsens andre punkt i første ledd til et eget andre ledd i samsvar med Lånekassens merknad.

Bestemmelsens anvendelse vil bli utfyllende regulert i forskrift, med tydelig beskrivelse av type mislighold som rammes, minstekrav til misligholdets størrelse og tiden misligholdet har vedvart samt type reaksjoner søker/låntaker kan forvente seg.

Det foreslås følgende lovtekst:

§ 15 Tap av rettigheter

Søker eller låntaker som forsettlig eller uaktsomt har gitt uriktige opplysninger eller unnlatt å gi opplysninger, og av den grunn har mottatt eller forsøkt å motta støtte vedkommende ikke hadde rett til, kan helt eller delvis miste rettigheter gitt i eller i medhold av denne lov.

Låntaker som misligholder sin betalingsplikt, kan helt eller delvis miste rettigheter gitt i eller i medhold av denne lov.

Departementet gir forskrift om grunnlaget for tap av rettigheter.

17 Forholdet til Statens innkrevingssentral

17.1 Gjeldende rett

Lånekassen har det forvaltningsmessige ansvaret knyttet til utbetaling av støtte og tilbakebetaling av studielån. For innkreving av misligholdte studielån har Statens innkrevingssentral (SI) et ansvar. I St. meld. nr. 12 (2003–2004) Om modernisering av Statens lånekasse for utdanning fremgår det at Lånekassen og Statens innkrevingssentral i dag har et samarbeid knyttet til innkreving av grovt misligholdte studielån, og at Regjeringen vil utvide dette samarbeidet slik at flere oppgaver overføres fra Lånekassen til Statens innkrevingssentral innen utgangen av 2005. Stortinget hadde ingen merknader til dette.

17.2 Departementets høringsutkast

Departementet foreslo at arbeidsdelingen mellom Lånekassen og Statens innkrevingssentral ikke skal reguleres nærmere i loven, og at det blir gitt fullmakter til begge institusjonene for en del av de samme arbeidsoppgavene. Den nærmere arbeidsdelingen vil deretter bli angitt i forskrift, eller annet styringsdokument utformet av departementet. For en nærmere omtale av dette spørsmålet vises det til revidert nasjonalbudsjett, jf. St.prp. nr. 63 (2003–2004) og Innst. S. nr. 250 (2003–2004). Departementet foreslo følgende lovtekst i høringsutkastet:

§ 17 Oppgaver til Statens innkrevingssentral

Statens innkrevingssentral kan forvalte deler av regelverket om tilbakebetaling etter denne lov med forskrifter. For saker Statens innkrevingssentral behandler etter denne lov, har departementet instruksjonsmyndighet.

17.3 Høringsinstansene

Lånekassen mener at det bør fremkomme av bestemmelsen at Statens innkrevingssentralers hjemmel skal være avgrenset til utførelsen av innkrevingsrelaterte oppgaver.

LO er fornøyd med dagens opplegg for håndtering av misligholdt lån, og støtter derfor ikke forslaget om at alle oppgaver angående inkassokunder skal overføres til Statens innkrevingssentral. Dette vil etter *LO*'s mening kunne medføre endringer i dagens forvaltningspraksis. *LO* er også skeptisk til at man åpner for at to etater underlagt ulike departement skal forvalte samme regelverk og frykter ulik behandling av samme regelverk som en konsekvens. *LO* er videre av den oppfatning at Lånekassen skal ha instruksjonsmyndighet overfor Statens innkrevingssentral med hensyn til behandlingspraksis.

Utdanningsgruppenes Hovedorganisasjon mener det er viktig at departementet har instruksjonsmyndighet på området.

17.4 Departementets vurdering

Overføring av oppgaver fra Lånekassen til Statens innkrevingssentral på innkrevingsområdet er en del av moderniseringen og effektiviseringen av Lånekassen, som Stortinget tidligere har gitt sin tilslutning til.

Departementet vil ha tilsyns- og instruksjonsmyndighet overfor Statens innkrevingssentral.

Departementet foreslår at overskriften på bestemmelsen endres til Statens innkrevingssentral. Det er ellers ikke foretatt noen endringer i forhold til høringsutkastet.

18 Klagenemnd

18.1 Gjeldende rett

Etter forvaltningslovens § 28 skal enkeltvedtak kunne påklages til det forvaltningsorgan som er nærmest overordnet det organet som har fattet vedtaket. Etter siste ledd i samme bestemmelse kan Kongen fastsette klageregler som avviker fra reglene i forvaltningsloven. Det ble ved lovforberedelsen forutsatt at unntak fra klageretten i alminnelighet burde gjøres i lovs form. § 28 tredje ledd ble først og fremst tatt med for å dekke akutte og uventede behov.

Gjeldende lov om utdanningsstøtte § 12 fastsetter at departementet oppnevner en klagenemnd som er klageinstans for enkeltvedtak om utdanningsstøtte etter forvaltningslovens kapittel VI. Denne bestemmelsen gjør unntak fra den alminnelige klageordningen som framgår av fvl. § 28.

Det følger av § 12 at klagenemnda skal bestå av tre medlemmer med personlige varamedlemmer.

Leder og nestleder oppnevnes av departementet for en periode på 3 år, praksis har vært at nemndas leder har hatt erfaring fra de alminnelige domstoler. Det er videre praksis og sedvane for at det tredje medlemmet er en studentrepresentant, som oppnevnes for et år av gangen. Studentenes representant kommer enten fra Norsk Studentunion, Studentenes Landsforbund, ANSA eller Elevorganisasjonen.

18.2 Departementets høringsutkast

Departementet uttalte i høringsutkastet at gjeldende § 12 bestemmer at klagenemnda skal være klageinstans for enkeltvedtak om utdanningsstøtte. I tillegg behandles klagesaker over vedtak fattet etter forskrift om tilskott til dekning av skolepengar til elever ved utlandske eller internasjonale videregående skoler, av Lånekassens klagenemnd. Ved en eventuell overføring av oppgaver i forbindelse med innkrevningen av utdanningslån til Statens innkrevningssentral (SI), skal også vedtak fattet av SI etter lov om utdanningsstøtte med forskrifter kunne påklages til Lånekassens klagenemnd.

Klagenemnda er ikke forutsatt å ha instruksjonsmyndighet over Lånekassen og vil heller ikke

ha myndighet til å omgjøre Lånekassens vedtak av eget tiltak, dvs. uten at det foreligger en klage. Etter de vanlige reglene om instruksjonsmyndighet kan imidlertid departementet ved behov overprøve Lånekassens vedtak der det ikke er noen part med klagerett. I den grad Statens innkrevningssentral fatter enkeltvedtak etter samme regelverk som Lånekassen, gjelder de samme prinsipper i forholdet mellom Utdannings- og forskningsdepartementet, klagenemnda og førsteinstansen.

I tillegg til at tjenestemannssaker skal behandles av departementet er det hensiktsmessig at departementet er klageinstans for klager etter lov om offentlighet i forvaltningen.

Lånekassens administrasjon er etter utdanningsstøttelovens § 12 sekretariat for klagenemnda. Statskonsult har i sin rapport 2003:19 Klager over alt, gjort rede for noen problemstillinger knyttet til en slik organisering av sekretariatsfunksjonen, særlig når det gjelder uavhengighet fra det øvrige forvaltningsapparatet.

Departementet anser det som nødvendig å sikre uavhengig saksbehandling og legitimitet for klagenemnda og sekretariatsfunksjonen. Organiseringen må også vurderes i lys av at klagenemnda eventuelt skal behandle klager over enkeltvedtak fattet både av Lånekassen og av Statens innkrevningssentral.

Departementet anbefalte at ordningen med egen klagenemnd fortsatt burde fremgå av loven.

Departementet foreslo følgende lovtekst i høringsutkastet:

§ 18 Klagenemnd

Departementet oppnevner en klagenemnd som er klageinstans etter forvaltningslovens kap. VI for enkeltvedtak om tildeling av utdanningsstøtte og om forrenting og tilbakebetaling av utdanningslån. Klagenemnda skal også behandle klager over vedtak om tilskott til dekning av skolepenger til elever ved utlandske eller internasjonale videregående skoler.

For tjenestemannssaker og klager etter lov om offentlighet i forvaltningen, er departementet klageinstans.

Klagenemnda har tre medlemmer med personlige varamedlemmer som oppnevnes for inntil tre

år. Departementet fastsetter hvem som skal være leder og nestleder i klagenemnda. Lånekassens administrasjon ivaretar funksjonen som sekretariat for klagenemnda.

18.3 Høringsinstansene

Høringsinstansene er jevnt over positive til at klagenemnda forblir lovfestet.

Universitets- og høyskolerådet og *ANSA* støtter en fortsatt lovfesting av ordningen med klagenemnd. *Universitets- og høyskolerådet* viser i tillegg til Lov om universiteter og høyskoler, der det er presisert lovbestemte krav til nemndas leder og varamedlem for leder, og foreslår at det også i herværende lov blir lovfestet krav til nemndas leder og dets varamedlem.

LO uttaler at det er avgjørende at klagenemnda behandler alle saker, også klager på de vedtak som fattes av Statens Innkrevingssentral.

Forskerforbundet, *Akademikerne* og *LO* stiller spørsmål ved nemndas uavhengighet og legitimitet når sekretariatsfunksjonen blir ivaretatt av Lånekassen og ønsker en nærmere utredning av andre måter å organisere sekretariatsfunksjonen på før nemndsordningen blir vedtatt.

18.4 Departementets vurdering

Departementet anser ikke *Universitets- og høyskolerådets* ønske om at også krav til nemndas leder og nestleder skal lovfestes etter mønster av Universitet og høyskoleloven hensiktsmessig. Departementet vil i stedet ta initiativ til å utarbeide en instruks for klagenemnda der man blant annet vil stille krav til kompetanse hos nemndas leder.

Departementet har vurdert nærmere spørsmålet om klagenemndas organisering og sammensetning.

Departementet har vurdert om nemndas sekretariat burde trekkes ut av Lånekassen for å styrke oppfatningen av nemnda som et uavhengig, upåvirket organ og for å hindre spekulasjoner om sekretariatets lojalitet. Det er etter departementets vurdering ønskelig at sekretariatet har god kunnskap om Lånekassens rutiner og regelverk. Som følge av dette kan sekretariatet bedre vurdere sakene som blir fremlagt. Dersom det er åpenbart at det er gjort feil eller foreligger mangler fra Lånekassens side kan sekretariatet be Lånekassen vurdere saken på nytt. Dette kan medføre at feil eller mangler ved Lånekassens saksbehandling blir oppdaget og at sa-

ker blir omgjort på et tidligere stadium, noe som er ressursbesparende og samtidig gir raskere saksbehandling. I den nye organiseringen av Lånekassen vil sekretariatet også forberede klagesaker mot Statens innkrevingssentral etter denne lov. Dette vil etter departementets mening bidra til å styrke sekretariatets uavhengighet.

Departementet finner det ikke hensiktsmessig å plassere sekretariatet et annet sted.

Det er imidlertid viktig at Lånekassens administrasjon er seg bevisst at sekretariatet skal være uavhengig i forhold til Lånekassens øvrige administrasjon og arbeidsoppgaver.

Lånekassens administrasjon møter vanligvis med fire representanter i klagenemnda. Som følge av dette tar nemnda også opp forhold som man finner tvilsomme eller utilfredsstillende med representanter for administrasjonen, både i den enkelte sak og generelle forhold ved Lånekassens saksbehandling.

Behandlingen av den enkelte sak i nemnda starter med at fagansvarlig for saksfeltet gir en kort faktainnføring før nemnda diskuterer saken og eventuelt får utfyllende opplysninger fra Lånekassens representanter. Departementet kan ikke se at det har vært reist spørsmål ved praktiseringen av administrasjonens tilstedeværelse ved nemndsmøtene.

Departementet er likevel av den oppfatning at det er sekretariatet som bør innlede sakene for nemnda.

Nemndas uavhengighet må bety at ingen av partene, eller begge partene er tilstede ved nemndas møter. Det vil etter departementets mening styrke nemndas legitimitet og troverdighet ovenfor klageren og allmennheten om Lånekassens administrasjon ikke deltar i nemndsmøtene. Departementet kan ikke se at det er nødvendig at Lånekassens administrasjon er tilstede under nemndas klagebehandling. Er det forhold nemnda ønsker å ta opp med Lånekassen, eller få klargjort, bør dette gjøres gjennom sekretariatet eller på annen måte.

Departementet går inn for at forholdet mellom Lånekassen og nemnda reguleres i instruks.

Det er klageorganets funksjon som rettssikkerhetsinstans som bør være avgjørende for vurderingen av hvor og hvordan klagefunksjonen best ivaretas og avveies.

Departementet er av den oppfatning at klagenemnda for Lånekassen oppfyller sine rettssikkerhetsgarantier, krav til upartiskhet og legitimitet på en god måte ved dagens organisering og ordning. Den generelle kvaliteten på overprøvingen synes også å være god. Dette støttes også av at Sivilombudsmannen svært sjelden kommer til et annet resultat enn nemnda.

Departementet går inn for at det utarbeides instruks for nemnda, hvor blant annet nemndas sammensetning, regler og krav til nemndas medlemmer og sekretariatsfunksjonen reguleres.

Det foreslås følgende lovtekst:

§ 18 Klagenemnd

Departementet oppnevner en klagenemnd som er klageinstans for enkeltvedtak etter denne loven, herunder vedtak om tildeling av utdanningsstøtte, forrentning og tilbakebetaling. Klagenemnda skal

også behandle klager over vedtak om tilskudd til dekning av skolepenger til elever ved utenlandske eller internasjonale videregående skoler.

Klagenemnda har tre medlemmer med personlige varamedlemmer som oppnevnes for inntil tre år. Departementet fastsetter hvem som skal være leder og nestleder i klagenemnda. Lånekassens administrasjon er sekretariat for klagenemnda.

For tjenestemannssaker og klager etter lov om offentlighet i forvaltningen, er departementet klageinstans.

19 Minstebeløp

19.1 Gjeldende rett

I en del tilfeller vil låntakeren ha et ubetydelig pengekrav overfor Lånekassen. Dette kan være ved rett til et lite beløp i utdanningsstøtte, mindre endringer i valutakurser som gir grunnlag for justering av gebyrstipend, mindre beløp som låntakeren har til gode etter beregning av underkurs eller liknende.

Lånekassen er en masseforvaltningsinstitusjon, og utbetaling eller godskriving av småbeløp til støttesøkerne/låntakerne gir store administrative ekstrakostnader. Lånekassen har det samme behovet som skatteetaten og trygdeetaten for å la være å betale ut små beløp som støttesøkeren/låntakeren i utgangspunktet har rett til etter det øvrige regelverket. De tilgodebeløpene som Lånekassen vil la være å betale ut er små, og det kan ikke anses særlig tyngende for den enkelte ikke å få utbetalt disse beløpene.

Det er i dag fastsatt i forskrift at Lånekassen kan la være å utbetale små beløp i lån eller stipend. Lånekassen bør imidlertid ha hjemmel i lov for å la være å betale ut slike krav. Det finnes heller ingen generell hjemmel for staten til å begrense slike utbetalinger. Folketryktdoven har i § 22–19 en egen bestemmelse om at trygdeytelser på mindre enn kr 50 ikke blir utbetalt, og skattebetalingslovens § 24 setter en grense på kr 20 for utbetaling.

19.2 Departementets høringsutkast

Departementet foreslår at det blir gitt hjemmel i utdanningsstøtteloven til å ikke utbetale beløp under en viss grense. Lånekassen beregner stipend og lån månedlig, og det bør settes en nedre grense for utbetaling av lave månedlige beløp. Det foreslås å sette ulike grenser da det anses mer tyngende å ikke få utbetalt stipendbeløp.

Departementet foreslo følgende lovtekst i høringsutkastet:

§ 22 Minstebeløp

Det kan settes en minstegrense for utbetaling av beløp som søkeren/låntakeren ellers er berettiget til. Ved tildeling av støtte kan grensen være inntil kr 100 per måned i lån, og inntil kr 50 per måned i stipend. For annen utbetaling eller godskriving kan grensen settes inntil kr 100.

19.3 Høringsinstansene

Finansdepartementet (FIN) påpeker at grensen for å kunne unnlate utbetaling er satt høyt og stiller spørsmål ved hensiktsmessigheten ved å operere med så høye beløpsgrenser. Det pekes også på at det ved månedlige utbetalinger kan være et alternativ at mindre beløp automatisk godskrives lån- eller stipendmottakeren for eventuell senere utbetaling. *FIN* peker også på faren for forskjellsbehandling når en kan velge å utbetale beløp under fastsatt minstegrense.

19.4 Departementets vurdering

Som følge av *Finansdepartementets* merknad har departementet nedjustert beløpsgrensen i lovforslaget.

Det foreslås følgende lovtekst:

§ 22 Minstebeløp

Det kan settes en minstegrense for utbetaling av beløp som søkeren eller låntakeren ellers er berettiget til. Ved tildeling av støtte kan grensen være inntil kr 50 per måned i lån, og inntil kr 20 per måned i stipend. For annen utbetaling eller godskriving kan grensen settes inntil kr 50.

20 Innhenting av opplysninger fra andre

I høringsrunden ble det foreslått å presisere bestemmelsen om innhenting av opplysninger fra andre slik at den ble mer dekkende i forhold til innholdet i forskriften som er gitt i medhold av bestemmelsen. Lovbestemmelsen ble også foreslått utvidet.

20.1 Bakgrunn for behovet

Lånekassen er i stor grad avhengig av økonomiske opplysninger om støttesøkeren selv og søkerens nærstående i sin saksbehandling. Dette fordi gjeldende lov om utdanningsstøtte § 3 bestemmer at det ved tildeling av utdanningsstøtte som regel skal tas hensyn til søkers og søkers ektefelle/samboers inntekt og formue.

Gjeldende utdanningsstøttelov § 16 gir departementet følgende hjemmel:

«Lånekassen kan innhente opplysninger om den enkelte støttesøker og låntaker fra offentlig myndighet og offentlige registre og fra private utdanningsinstitusjoner etter forskrift gitt av departementet.»

Denne hjemmelen er benyttet ved at det daværende Kultur- og vitenskapsdepartementet 10. desember 1987 fastsatte forskrift om innhenting av opplysninger direkte fra offentlige institusjoner henhold til lov om utdanningsstøtte til elever og studenter.

Lånekassen foretar i dag en stor del av saksbehandlingen ved hjelp av IKT-løsninger, og henter i denne forbindelse inn opplysninger fra offentlige institusjoner i samsvar med forskriften. Innhentingen skjer elektronisk og gir mulighet for maskinell behandling i et stort antall saker. Lovhjemmelen med tilhørende forskrift gir rammer for hvem det kan innhentes opplysninger om, og fra hvem opplysningene kan gjøres tilgjengelige. Søkeren informeres i søknaden om at opplysninger vil bli innhentet fra andre etter lov om utdanningsstøtte § 16.

I St.meld. nr. 12 (2003–2004) Om modernisering av Statens lånekasse for utdanning er visse trekk ved framtidens lånekasse skissert. En moderne lånekasse skal kunne tilby en døgnåpen elektronisk informasjonstjeneste med omfattende simule-

ringsmuligheter, muligheter for elektroniske søknader og utbetalinger og mest mulig automatisert søknadsbehandling. Informasjon som er nødvendig for søknadsbehandlingen skal så langt det er mulig innhentes direkte fra andre dataregistre.

Innhenting av alle relevante opplysninger fra søkeren selv er i praksis ikke gjennomførbart, med tanke på antallet søkere og kompleksiteten i regelverket om utdanningsstøtte. Dette ville medført store forsinkelser i behandlingen, for eksempel ved tildeling av støtte til livsopphold under utdanning.

Forutsetningen for en elektronisk søknadsbehandling er at det gjøres nødvendige endringer i lov om utdanningsstøtte slik at informasjon fra andre dataregistre kan innhentes på en slik måte at målet om en elektronisk og mer effektiv søknadsbehandling kan oppnås.

20.2 Gjeldende rett

Etter sin ordlyd gir dagens lov om utdanningsstøtte § 16 adgang til å gi forskrift om innhenting av opplysninger om «den enkelte støttesøker og låntaker» fra offentlig myndighet og offentlige registre og private utdanningsinstitusjoner. Forskriften som er gitt i medhold av bestemmelsen, gir adgang til innhenting av opplysninger også om foreldre og ektefelle til støttesøker/låntaker. Det er behov for å presisere lovhjemmelen, slik at det går klarere frem at opplysninger kan innhentes også om andre enn søkeren selv.

Ordningen med konvertering av lån til stipend, som ble innført fra studieåret 2002–2003, medførte at Lånekassen må innhente opplysninger om beståtte eksamener ved alle private og offentlige læresteder. Mottatte opplysninger omfatter også studenter som ikke har et kundeforhold til Lånekassen. Eksamensdata lagres i dag i en egen database som Lånekassen har opprettet, men opplysninger om resultater for studenter som ikke mottar eller har mottatt utdanningsstøtte, gjøres ikke tilgjengelig i Lånekassens informasjonssystem. Overskuddsopplysninger slettes i samsvar med reglene i personopplysningsloven.

Dagens behandling anses hjemlet i personopplysningslovens § 8 bokstav f, uten dette hjemmels-

grunnlaget ville ikke Lånekassen kunne gjennomføre konverteringsordningen på en hensiktsmessig måte. Lister over personer med støtte i Lånekassen måtte i tilfelle sendes alle læresteder, som igjen måtte rapportere inn resultater for studentene. I en avveining mellom ulempene ved å sende ut lister til alle lærestedene over studenter med støtte i Lånekassen, og ulempene ved å hente inn opplysninger for den som ikke er kunde i Lånekassen, ble det siste ansett som minst tyngende. En annen løsning enn å innhente opplysninger for alle, ville høyst sannsynlig medført at konverteringen ikke kunne gjennomføres slik den er fastsatt, i alle fall ikke innen rimelig tid. Hensynet til den enkeltes personvern anses ikke å overstige behovet for å få gjennomført konverteringsordningen for studenter som har rett til stipend fra Lånekassen. Kvaliteten på eksamensdata anses som god hos lærestedet, og søkeren informeres grundig om hvilke eksamensdata Lånekassen har lagt til grunn når lån gjøres om til stipend på dette grunnlaget.

I dagens ordning med utbetaling av støtte fra Lånekassen, blir kontroll av mottakerens identitet foretatt av lærestedet ved utlevering av utbetalingspapiret/gjeldsbrevet. Banken kontrollerer også søkers identitet når den første utbetalingen heves. Lånekassen har i dag hjemmel for å innhente opplysninger om støttesøker og låntaker fra visse registre. Innhenting har også grunnlag i personopplysningslovens § 8, fordi behandlingen er hjemlet i lov.

20.3 Departementets høringsutkast

Departementet mente at det er behov for å presisere lovhjemmelen, slik at det går klarere frem at opplysninger kan innhentes også om andre enn søkeren.

Departementet mente videre at det var behov for en avklaring av hjemmelsgrunnlaget for innhenting av eksamensresultater. Lovteksten ble foreslått utformet slik at det går klart fram at opplysninger kan innhentes om alle studenter/elever.

Departementet uttalte også at det i forbindelse med innføringen av nye utbetalingsløsninger i Lånekassen, hadde oppstått et behov for å hente inn opplysninger om kontonummer fra Skattedirektoratets database. Kontrollen av søkers identitet må foregå på annen måte enn gjennom lærestedene. Denne kontrollen kan gjennomføres ved en kontroll av om søker er eier av den konto pengene skal utbetales til. Lånekassen har tidligere beregnet at nye utbetalingsløsninger vil innebære store økono-

miske innsparinger. Det er imidlertid en forutsetning for realisering av innsparingen at det legges til rette for løsninger som ikke øker risikoen for feilutbetalinger. Kvaliteten på Skatteetatens dataregister over kontonummer anses som god. Opplysningene er grunnlag for utbetaling av penger fra Skatteetaten. Videre benytter Trygdeetaten de samme opplysningene ved utbetaling av trygdeytelser, se folketrygdlovens § 22–18.

Bruk av andre dataregistre kan gjøres ved oppslag i registre i den enkelte sak, ved samkjøring av registre slik at det opprettes et eget register som inneholder opplysninger om et utvalg av personer, eller ved opprettelsen av et eget register som er en kopi av det eksisterende.

Oppslag i Skattedirektoratets database i den enkelte sak må tilfredsstille kravene til informasjonssikkerhet, noe som krever teknisk mer kompliserte løsninger enn å kopiere databasen og lage et eget register. Lånekassen er også avhengig av i lang tid å kunne dokumentere at det kontonummeret pengene ble utbetalt til, faktisk tilhørte kunden

Identitetskontrollen i nye utbetalingsløsninger vil bli foretatt flere ganger i løpet av prosessen for tildeling og utbetaling av støtte. Den siste kontrollen vil bli foretatt etter at signert gjeldsbrev er mottatt i Lånekassen (elektronisk eller på papir).

Departementet er av den oppfatning at en løsning der et dataregister kopieres og det opprettes en egen database hos Lånekassen, vil være enklere teknisk, og behandlingen vil i mange tilfeller gå raskere. Det vil i tilfelle bli innhentet opplysninger om personer som ikke er søkere eller låntakere i Lånekassen, og som dermed ikke er omfattet av hjemmelen i dagens lov. Det er ikke adgang til slik behandling etter personopplysningsloven.

Det ble foreslått følgende lovtekst i høringsutkastet:

§ 23 Innhenting av opplysninger fra andre

Lånekassen kan innhente opplysninger om søker/låntaker, og søker/låntakers ektefelle, partner, samboer og forsørger. Opplysningene kan innhentes fra offentlig myndighet og offentlige registre. For søker/låntaker kan opplysninger i tillegg hentes inn fra offentlige og private utdanningsinstitusjoner.

Fra utdanningsinstitusjonene kan Lånekassen innhente opplysninger om faglig progresjon. Dette gjelder også for personer som ikke er søkere/låntakere i Lånekassen.

Lånekassen kan innhente opplysninger om kontonummer fra offentlig eller privat register. Dette gjelder også for personer som ikke er søkere/låntakere i Lånekassen. Opplysninger om kontonum-

mer kan bare benyttes i forbindelse med utbetaling av utdanningsstøtte.

Lånekassen kan innhente opplysningene elektronisk.

Departementet gir forskrifter om innhenting, oppbevaring og sletting av opplysninger.

20.4 Høringsinstansene

Datatilsynet mener at med den foreslåtte hjemmelen i § 23, kan Lånekassen innhente opplysninger fra enhver offentlig myndighet og alle offentlige registre, både om låntakere og de aktuelle tredjemenn som knytter seg til han/henne.

Datatilsynet mener bestemmelsen er for vidt formulert. Videre uttaler tilsynet på et generelt grunnlag at de anser innsamling av opplysninger om andre enn søker/låntaker etter § 23 som et innbryt i personvernet overfor personer som ikke er søkere/låntakere i Lånekassen.

Datatilsynet er uenig i at Lånekassen skal ha tilgang til kontonummeret til personer som ikke er søkere/låntakere i Lånekassen, og påpeker videre at innhenting av opplysninger om kontonummer fra private registre burde bygge på den enkeltes samtykke.

Datatilsynet viser til at det er et generelt personvernprinsipp at innsamling, lagring, bruk og utlevering av personopplysninger i størst mulig grad skal skje med samtykke fra den person opplysningene angår.

Universitets- og høskolerådet, Studentenes Landsforbund, Studentparlamentet – Høgskolen i Sør-Trøndelag og Studenttinget i Bodø ser det som mest ønskelig at Lånekassen kun innhenter data om egne kunder.

Studenttinget i Bodø, Voksenopplæringsforbundet, Høgskolen i Oslo, Studentparlamentet ved Høgskolen i Sør-Trøndelag og Studentenes Landsforbund er alle prinsipielt i mot behovsprøving mot låntakers ektefelle, partner og samboer og mener at nevnte gruppe må utelates fra lovens § 23.

Lånekassen støtter forslaget til lovtekst, men foreslår at bestemmelsens andre ledd endres til: «Fra utdanningsinstitusjonene kan Lånekassen innhente opplysninger om studentstatus og faglig progresjon.»

BI og Kunsthøgskolen i Oslo påpeker at det er viktig at Lånekassen oppretter gode rutiner for rask sletting av overskuddsopplysninger.

Arkitektøgskolen i Oslo, Høgskolen i Telemark og Studentforeningene ved Handelshøgskolen BI er alle positive til moderniseringen og tilfredse med at

utdanningsinstitusjonene ikke lenger vil være et kontrollerende mellomledd i utlevering av lån.

Det har ikke kommet noen vesentlige motforestillinger mot innhenting av kontonummer for bruk til identitetskontroll fra høringsinstansene. Flere av høringsinstansene stiller seg positive til bestemmelsen.

Finansdepartementet viser i sitt høringssvar til forskrift av 31. oktober 2003 nr 1291 om elektronisk tilgang til opplysninger i ligningsforvaltningens registre. Etter forskriftens § 2 kan den enkelte offentlig myndighet bare gis tilgang til opplysninger som den kan ha bruk for i sitt arbeid. Det ville ikke være i tråd med forskriften om Lånekassen ble gitt en generell tilgang til borgernes kontonumre uavhengig av om de har et kundeforhold til Lånekassen eller ikke.

Finansdepartementet viser også til Skattedirektoratets høringsuttalelse til forskrift om endring av forskrift om adgang til innhenting av opplysninger direkte fra offentlige kontorer etter lov om utdanningsstøtte § 16. Her ble det vist til at det lar seg gjøre å innhente opplysningene for konkrete personer ved forespørsel.

Studentparlamentet – Høgskolen i Sør-Trøndelag (Studentparlamentet) og Studentenes Landsforbund er imot at Lånekassen skal ha tilgang til private registre. *Studentparlamentet* er av den oppfatning at der Lånekassen trenger informasjon som ikke er å finne i offentlige registre, får man heller kreve dokumentasjon av søker/låntaker.

Studentenes Landsforbund mener ordlyden «eller private registre» i ny lovs § 23 tredje ledd, første punktum, burde fjernes.

Skattedirektoratet kommenterer at utkastet til lovtekst synes å ha fått en videre ordlyd en tilsiktet. Tilgang til private registre burde ikke omfatte også personer som ikke er kunder i Lånekassen.

Justisdepartementet påpeker at det bør fremgå av lovteksten at nødvendige opplysninger kan gis uhindret av taushetsplikt, jf forvaltningsloven § 13 f annet ledd.

20.5 Departementets vurdering

Lånekassen sitt forslag til endring av lovteksten i § 23 andre ledd tas til følge av departementet slik at «studentstatus» tas inn i teksten. Det er behov for å vite at søker/låntaker faktisk studerer/er tatt opp på studiet ved tildeling av utdanningsstøtte. Elektronisk innhenting av studentstatus anses som nødvendig for moderniseringen av Lånekassen.

Det har kommet innvendinger fra høringsin-

stansene mot omfanget av hvem det kan innhentes opplysninger om i lovteksten. Departementet er etter en fornyet vurdering kommet til at innhenting av kontoinformasjon bør begrense seg til søkers kontonummer.

Når det gjelder innhenting av informasjon om studentstatus og faglig progresjon for personer som ikke er søkere/låntakere i Lånekassen etter § 23 annet ledd, annet pkt. har det ikke kommet tungtveiende innvendinger mot dette. Bestemmelsen er utformet vidt på grunn av tekniske problemer ved å kun innhente opplysninger om kunder i Lånekassen. Det vil skape store vanskeligheter og svekke effektiviteten hos Lånekassen ikke å kunne hente informasjon om alle studenter fra lærestedene. Alternativet er at Lånekassen sender ut lister til alle læresteder, såvel offentlige som private, med oversikt over studenter som søker lån/stipend for å få bekreftelse fra lærested på studentstatus og progresjon. Departementet anser dette som uhensiktsmessig, både ut fra effektivitetshensyn og av hensyn til elevene/studentene. Det er nødvendig for gjennomføringen av moderniseringsprosessen hos Lånekassen at hjemmelen også omfatter personer som ikke er søkere/låntakere i Lånekassen. Departementet finner på denne bakgrunn ikke gå inn for en justering av lovteksten på dette punkt.

Flere høringsinstanser har kommet med ønske om å fjerne «låntakers ektefelle, partner, samboer..» fra bestemmelsens første ledd ut fra en misnøye med at støtte fra Lånekassen behøvsprøves. Departementet viser til at det ikke er meningen å foreta materielle endringer i dagens støtteordninger. På denne bakgrunn opprettholdes forslaget til lovtekst.

Departementet har vært i dialog med Datatilsy-

net og har så langt det har vært mulig med tanke på moderniseringen av Lånekassen tatt hensyn til deres merknader. Lovforslaget er presisert i forhold til høringsutkastet.

Skattedirektoratets og *Justisdepartementets* merknader er tatt hensyn til og lovteksten er blitt endret.

Det foreslås følgende lovtekst:

§ 23 Innhenting av opplysninger fra andre

Lånekassen kan innhente opplysninger om en søker eller låntaker, og om en søkers eller låntakers ektefelle, samboer og forsørger.

Opplysningene kan innhentes fra offentlige myndigheter og offentlige registre. For søkere eller låntakere kan opplysninger i tillegg hentes inn fra offentlige og private utdanningsinstitusjoner.

Opplysningene som innhentes etter første og annet ledd må ha betydning for søkerens eller låntakerens rettigheter eller plikter fastsatt i eller i medhold av denne lov.

Fra utdanningsinstitusjonene kan Lånekassen innhente opplysninger om studentstatus og faglig progresjon. Dette gjelder også for dem som ikke er søkere eller låntakere i Lånekassen.

Lånekassen kan innhente opplysninger om søkerens kontonummer fra Skatteetaten eller med søkerens samtykke fra et privat register. Opplysninger om kontonummer kan bare benyttes i forbindelse med utbetaling av utdanningsstøtte.

Lånekassen skal gis nødvendige opplysninger uhindret av taushetsplikt. Opplysningene kan innhentes elektronisk.

Departementet gir forskrifter om hvilke institusjoner opplysninger kan innhentes fra samt om oppbevaring og sletting av opplysninger.

21 Administrative bestemmelser

21.1 Geografisk lokalisering

21.1.1 Gjeldende rett

Lov om utdanningsstøtte § 10 har regler om Lånekassens geografiske lokalisering. Lånekassen har hovedkontor i Oslo. Det kan opprettes kontor på steder hvor det anses formålstjenlig. Det er opprettet fem distriktskontorer utenfor Oslo. Som påpekt i St. meld. nr. 12 ønsker ikke Regjeringen å endre Lånekassens lokaliseringsløsning.

21.1.2 Departementets høringsutkast

Departementet mener at verken hensynet til forutberegnelighet eller informasjon tilsier at lokaliseringen av Lånekassen burde reguleres i lov. Lokaliseringen av Lånekassen kan bestemmes med hjemmel i Regjeringens alminnelige instruksjonsmyndighet, jf GrL § 3. Dersom det skulle bli aktuelt å endre lokaliseringsløsningen, vil dette være en sak som må bli behandlet i Stortinget i sammenheng med de budsjettmessige konsekvenser.

Departementet anbefalte at reglene om Lånekassens geografiske lokalisering i § 10 ikke ble videreført i ny lov.

21.1.3 Høringsinstansene

Lånekassen er enig i at det ikke er nødvendig å lovbestemme lokaliseringen av Lånekassens hovedkontor eller opprettelsen av regionkontorer.

LO er skeptisk til å fjerne lovfestingen av at hovedkontoret skal ligge i Oslo. *LO* finner det uheldig at Utdannings- og forskningsdepartementet ved å utelate lovfestingen kan bestemme endringer i lokalisering av Lånekassen uten at det tas opp i Stortinget.

21.1.4 Departementets vurdering

Departementet kan ikke se at det har fremkommet tilstrekkelig tunge innvendinger mot forslaget om å fjerne bestemmelsen om Lånekassens geografiske lokalisering. Departementet kan ikke se at fjerningen av bestemmelsen vil ha betydning for Regjeringens forhold til Stortinget når det gjelder lokalisering eller re-lokalisering av Lånekassen.

21.2 Styre

21.2.1 Gjeldende rett

Dagens utdanningsstøttelov § 11 gir regler om oppnevning og sammensetning av styre og regler om tilsetting av direktør.

21.2.2 Departementets høringsutkast

Departementet påpeker at det ikke ser det nødvendig eller hensiktsmessig at oppnevning av styre reguleres i loven. Også dette spørsmålet er dekket av Regjeringens alminnelige utøvende kompetanse. Spørsmålet om styre for Lånekassen må sees i et tidsperspektiv.

Departementet viste til rapporten *Styring med styrer* (Rapport 2003:18) hvor Statskonsult tilrår at Lånekassen ikke bør ha et styre. Departementet konkluderte imidlertid i St. meld. nr. 12 med at styret skal beholdes, i det minste i en overgangsperiode. Begrunnelsen er særlig at styret skal sikre en god dialog i den omstillingsprosessen Lånekassen står overfor. Når omstillingsprosessen er ferdig, bør Regjeringen stå fritt til å fatte det vedtak som den nye organiseringen av Lånekassen tilsier. Departementet vil, selv om bestemmelser om styre ikke lovreguleres, vektlegge studentenes behov for informasjon og dialog med Lånekassens ledelse, uavhengig av hvordan en eventuell ny organisering vil se ut.

21.2.3 Høringsinstansene

LO, *Forskerforbundet* og *Elevorganisasjonen* ønsker å beholde kravet til styre i lovteksten. *Elevorganisasjonen* uttaler at de ikke kan støtte fjerningen av lovbestemt styre/nedleggelse av Lånekassens styre så lenge Utdannings- og forskningsdepartementet ikke kommer med et ordentlig alternativ som sikrer reell brukermedbestemmelse.

Norsk Student Union, *Akademikerne* og *Forskerforbundet* er alle motstandere av en eventuell nedleggelse av Lånekassens styre. *Akademikerne*, *ANSA* og *Norsk Student Union* er opptatt av at dersom styret avvikles må det videreføres en formalisert dialog med brukerrepresentanter, f.eks ved et rådgivende organ inn mot Lånekassen.

21.2.4 Departementets vurdering

Departementet kan ikke se at det har kommet tungtveiende argumenter mot fjerningen av lovbestemmelsen om styre i Lånekassen.

Flertallet av høringsinstansene ønsker å beholde et styre for Lånekassen. Departementet påpeker at det ikke har tatt standpunkt til om Lånekassen skal ha et styre eller ikke. Det er uansett ikke hensiktsmessig eller nødvendig med hjemmel i lov for å ha et styre i Lånekassen. Regjeringen bør stå fritt til å fatte vedtak om organiseringen av Lånekassen.

Departementet tilrår at reglene om styre utgår i ny lov.

Departementet er enig i at brukermedvirkning er viktig og må ivaretas uansett organisering av Lånekassen.

21.3 Administrerende direktør

21.3.1 Gjeldende rett

Etter utdanningsstøtteleven § 11 andre ledd skal Lånekassen ha en direktør som tilsettes av Kongen. Direktøren leder Lånekassens daglige drift og deltar i styrets møter, men uten stemmerett.

21.3.2 Departementets høringsutkast

Etter gjeldende ordning for Lånekassen er det styret som er det øverste organet for institusjonen. En av styrets viktigste oppgaver er å sørge for at institusjonen blir ledet og administrert på en så optimal måte som mulig. Det er derfor etter hvert normalordningen i staten at styret har kompetanse til å ansette og avskjedige daglig leder. Dersom dette i fremtiden skulle vurderes ønskelig i fht. Lånekassen, kan dette innarbeides i den instruks som departementet utarbeider for styret. Det er således ikke nødvendig å regulere dette i loven. Hvis institusjonen ikke har styre må departementet sørge for at daglig leder blir tilsatt.

Departementet tilrår at regler om tilsetting av direktør utgår i ny lov.

21.3.3 Høringsinstansene

Det har ikke kommet innvendinger fra høringsinstansene på dette punkt.

21.4 Grunnfond

21.4.1 Gjeldende rett

Dagens lov om utdanningsstøtte § 13 gir bestemmelser om Lånekassens grunnfond. Ved etableringen av en utlånsordning for studier i 1947 var intensjonen at regjering og Storting, via bevilgninger til et grunnfond, skulle fastsette rammer for de samlede utbetalinger og få en viss styring og kontroll med utlånsvirksomheten. Grunnfondet ble opprettet som en form for egenkapital.

I dag skjer styringen av utdanningsstøtten ved at Regjeringen og Stortinget henholdsvis foreslår og bevilger budsjettmidler og fastsetter regler for det enkelte undervisningsår.

21.4.2 Departementets høringsutkast

Etter departementets oppfatning har grunnfondet ikke lenger noen reell funksjon og bør avvikles.

Grunnfondet ble beholdt ved lovrevisjonen i 1985 med følgende merknad:

«Etter departementets mening er det ikke naturlig å tilbakeføre grunnfondet til statskassen. Det bør i stedet fortsatt bestå som et eget kapitalfundament i Statens lånekassee for utdanning.», jf. St. meld. nr. 12 s. 85

Hvorfor dette er naturlig, og hvorfor det bør bestå, er ikke nærmere begrunnet. Støtteordningene finansieres av midler bevilget over det årlige statsbudsjett og gjennom innlån fra staten. Forpliktelsene er gjennom den regelstyrte ordningen statsgaranterte. Finanslovgivningen stiller ikke krav til slik egenkapital som grunnfondet representerer.

Departementet tilrår at omtalen av grunnfondet sløyfes i loven, og at konsekvensene av å tilbakeføre midlene til staten utredes nærmere.

21.4.3 Høringsinstansene

Lånekassen støtter departementets forslag om å fjerne bestemmelsen om grunnfondet i loven.

LO ønsker å beholde grunnfondet ut ifra en betraktning av at «grunnfondet sikrer de forpliktelser som loven gir, uavhengig av politisk vilje til å prioritere utdanningsstøtte.»

Studentforeningene ved Handelshøyskolen BI foreslår at Lånekassens grunnfond blir brukt som startkapital for utlånsordning for private høyskoler for på denne måte utvide Lånekassens lånerammer slik at BI studentene kan få dekket hele studieavgiften med lån fra Lånekassen.

21.4.4 Departementets vurdering

Departementet kan ikke se at det har kommet gode argumenter mot å fjerne omtalen av grunnfondet fra loven. Departementet går inn for å fjerne omtalen av grunnfondet og at grunnfondets midler tilbakeføres til statskassen.

22 Administrative og økonomiske konsekvenser

Rammer og vilkår for utdanningsstøtten vedtas av Stortinget i de årlige budsjettbehandlinger. Lovforslaget legger ikke opp til materielle endringer i støtteordningene.

Det er tatt inn hjemmel for en endring i grensesnittet mellom Statens Innkrevingssentral og Statens lånekasse for utdanning når det gjelder oppfølging av låntakere som misligholder sine lån i Lånekassen. Dette er gjort som en følge av arbeidet med

oppfølging av St. meld. nr. 12 (2003–2004) Om modernisering av Statens lånekasse for utdanning som har gått parallelt med arbeidet med høringsutkastet til loven. Kostnader ved overføringen av oppgaver mellom institusjonene er knyttet til nevnte organisatoriske endring. Lovforslaget vil derfor ikke i seg selv ha økonomiske eller administrative konsekvenser som gir grunnlag for endrede budsjettrammer.

23 Merknader til de enkelte bestemmelser

Lov om utdanningsstøtte

Kapittel I Formål og virkeområde

§ 1 Formål

Utdanningsstøtteordningens formål er å bidra til

- like muligheter til utdanning
- å sikre samfunnet og arbeidslivet tilgang på kompetanse
- at utdanningen skjer under tilfredsstillende arbeidsforhold, slik at studiearbeidet kan bli effektivt

Til § 1 Formål

Bestemmelsen viderefører i hovedsak dagens formålsparagraf. I tillegg til geografiske forhold, alder, kjønn og økonomiske eller sosiale forhold som dagens lov inneholder er det også andre forhold som heller ikke skal være til hinder for at søkere skal gis like muligheter til å studere.

§ 2 Rettigheter

Søkere som fyller vilkårene i denne loven og forskrift gitt i medhold av loven, har rett til utdanningsstøtte.

Til § 2 Rettigheter

§ 2 fastslår at utdanningsstøtteloven er en rettighetslov, slik at alle som fyller vilkårene i loven og forskriften, vil ha rett til utdanningsstøtte. Bestemmelsen gir ikke rett til stipend og lån i seg selv, da dette vil måtte vurderes ut fra de nærmere vilkårene i lov og forskrift. Se for øvrig kommentarer under punkt 6.

§ 3 Virkeområde

Loven gjelder for utdanning i Norge, herunder Svalbard såfremt ikke annet følger av forskrift gitt av Kongen. Det kan også gis støtte til utdanning i utlandet dersom utdanningen er godkjent etter § 4.

Loven gjelder for norske statsborgere og EØS-borgere som har arbeidstilknytning til Norge. Loven gjelder også for utenlandske statsborgere som på grunn av arbeid, utdanning, ekteskap, slektskap eller andre forhold har en særlig tilknytning til Nor-

ge, eller som har kommet til landet av politiske eller humanitære grunner, eller som deltar i særskilte utdanningsprogram som er godkjent av departementet.

Departementet gir forskrifter om hvem som er omfattet av utdanningsstøtteordningene.

Til § 3 Virkeområde

Utdanningsstøtte gis til utdanning på Svalbard på lik linje med utdanning i Norge for øvrig. Kongen kan i forskrift gi særregler om lovens anvendelse på Svalbard. Utdanningsstøtte kan også gis til personer ved norske institusjoner godkjent for høyere utdanning som er etablert i utlandet.

Norges forpliktelser etter rådsforordning (EØF) 1612/68 om fri bevegelighet for arbeidstakere innen Fellesskapet (innkorporert ved EØS-arbeidstakerloven av 27. november 1992 nr. 112) regulerer rettighetene til EØS-borgere og deres barn på dette området. Studenter fra EØS-land som studerer i Norge uten å ha arbeidstilknytning til landet, faller utenfor lovens virkeområde.

Det er et krav at utenlandske statsborgere har oppholdstillatelse i Norge.

Forskriftshjemmelen i tredje ledd er ment å utdype reglene i første og annet ledd og er også ment å brukes til særskilte grupper, som for eksempel studenter som blir tatt opp i særskilt utdanningsprogram med kvotetildeling ved visse universiteter og høyskoler i Norge.

Se også kommentarer under punkt 7.

Kapittel II Tildeling av utdanningsstøtte

§ 4 Utdanning det gis støtte til

Det gis utdanningsstøtte bare til en utdanning som er godkjent for utdanningsstøtte. Vedtak om godkjenning for utdanningsstøtte fattes av departementet eller den departementet bestemmer.

Departementet gir forskrifter om vilkår for godkjenningen.

Til § 4 Utdanning det kan gis støtte til

Studenter som tar godkjent høyere utdanning ved norsk lærested i utlandet, får støtten beregnet etter

reglene som gjelder for støtte til utdanning i Norge. Dvs. at de for eksempel ikke får støtte til skolepenger etter reglene som gjelder for studenter som tar utdanning ved utenlandsk lærested i utlandet. Tilsvarende gjelder for enkelte andre utdanninger eller studieopphold i utlandet, på nivået under høyere utdanning.

Når det gjelder godkjenningsordninger vises det til punkt 8 foran.

§ 5 Støtteformer

Utdanningsstøtte kan gis som stipend og lån. Rentefritak under utdanning kan også regnes som utdanningsstøtte.

Stortinget fastsetter utdanningsstøtten og hvor stor del som skal gis som stipend, samt kostnadsnorm og satser for støtte til livsopphold.

Departementet gir forskrifter om tildeling av utdanningsstøtte, herunder om krav om opptak og rett til å gå opp til eksamen, faglige krav, grenser for hvor mange år støtte kan tildeles, søknadsfrister og aldersgrenser.

Til § 5 Støtteformer

Stortinget fastsetter hvert år rammen for støtte til livsopphold (kostnadsnormen) i forbindelse med budsjettbehandlingen. Stortinget tar samtidig standpunkt til fordelingen mellom lån og stipendandel i kostnadsnormen.

Forskriftshjemmelen i fjerde ledd er ikke uttømmende. Krav om opptak til utdanningen og rett til å gå opp til eksamen er grunnleggende for å ha rett til støtte. Krav til faglig progresjon, grenser for hvor lenge støtte kan tildeles, aldersgrense og frister for å søke er viktige begrensninger i støtteretten.

§ 6 Andre ytelser

I tillegg til støtte til livsopphold kan det gis stipend og/eller lån til andre utgifter i forbindelse med utdanningen, herunder skolepenger og reisestøtte. Det kan også gis støtte til utgifter til forsørgelse, omgjøring av lån til stipend ved fødsel eller sykdom, stipend til flyktning, eller annen støtte til særskilte grupper.

Departementet gir forskrifter om vilkår for å motta støtte som nevnt i første ledd.

Til § 6 Andre ytelser

Stipend til skolepenger blir gitt bare ved utdanning i land utenfor Norden.

Se også punkt 9.

§ 7 Behovsprøving

Utdanningsstøtten kan behovsprøves mot økonomien til søkeren, søkerens ektefelle eller samboer og søkerens forsørgere. Steforeldre likestilles med biologiske foreldre når det gjelder forsørgelse.

Utdanningsstøtten kan falle bort eller reduseres dersom søkeren får støtte gjennom andre støtteordninger.

Departementet gir forskrifter om behovsprøving, herunder beløpsgrenser og hvilke grupper behovsprøvingen skal gjelde for.

Til § 7 Behovsprøving

Bestemmelsen fastlegger prinsippet om at utdanningsstøtten kan behovsprøves. Det er uttømmende regulert mot hvem sin økonomi støtten kan behovsprøves.

Det følger av partnerskapsloven § 3 at registrering av partnerskap har samme rettsvirkninger som inngåelse av ekteskap, slik at bestemmelser som omhandler ektefeller gjelder tilsvarende for registrert partnerskap og registrerte partnere. Å omtale registrert partner er derfor unødvendig ved siden av omtale av ektefelle.

I gjeldende § 3 framgår det forutsetningsvis at støtten kan behovsprøves mot forsørgernes økonomi, ved at det er bestemt at Kongen kan sette en øvre aldersgrense for slik behovsprøving. Behovsprøving mot forsørgernes økonomi er i dag knyttet til om søkeren er i vanlig videregående opplæring som han/hun har rett til etter opplæringslova § 3–1 (med enkelte særregler). Ifølge barnelova § 53 skal foreldrene etter evne bære utgiftene til forsørgelse og utdanning fram til barnet er 18 år. Barn har også krav på pengetilskudd til vanlig skolegang etter fylte 18 år dersom foreldrenes økonomiske evne tilsier det.

Behovsprøving mot foreldre og steforeldre er en videreføring og klargjøring av gjeldende rett. Se kommentarer under punkt 10.

Annet ledd i forslaget er nytt i forhold til dagens lovtekst. I dagens støtteordninger blir utdanningsstøtten i noen tilfeller redusert på grunn av ytelser fra andre støtteordninger, i andre tilfeller faller elementer i støtteordningene bort som følge av slike andre ytelser. Dette er et grunnleggende prinsipp som skal medvirke til å unngå økonomisk dobbeltdekning fra det offentlige.

Kapittel III Tilbakebetaling

§ 8 Tilbakebetaling

Det skal fastsettes en tilbakebetalingsplan for den enkelte låntaker.

Samlet tilbakebetalingstid regnet fra det tidspunkt lånet blir rentebærende skal som regel ikke være lengre enn 20 år.

Låntaker kan belastes gebyr ved utsending av terminvarsel, samt gebyrer ved for sen betaling. Låntaker kan i tillegg belastes gebyrer og kostnader i forbindelse med innkreving av utdanningslån.

Det kan gis utsettelse med betaling av hele terminbeløp i inntil 3 år eller inntil 6 år ved utsettelse av halve terminbeløp. Det kan gis rentefritak i forbindelse med videre utdanning, militærtjeneste, sykdom, arbeidsledighet eller omsorgsforpliktelser når låntakers inntekt er under fastsatte grenser, eller hvor andre forhold gjør at innkreving av renter vil virke urimelig.

Departementet gir forskrifter om tilbakebetaling av lån, blant annet om satser og gebyrer, rentefritak og utsettelse av betaling av terminbeløp.

Til § 8 Tilbakebetaling

Regelen om at det skal fastsettes tilbakebetalingsplan og at tilbakebetalingstiden normalt ikke skal være lengre enn 20 år, er en videreføring av gjeldende rett. Det er ikke nødvendig å spesifisere at det er Lånekassen som fastsetter tilbakebetalingsplanen.

At utdanningslånet skal tilbakebetales etter annuitetsprinsippet anses som et rent forretningsmessig forhold som det ikke er nødvendig å regulere i loven.

Regelen inneholder en hjemmel for å gi utsettelse med betaling av terminbeløp etter søknad.

Det gis hjemmel til å gi fritak for renter i visse tilfeller. Slikt fritak kan bare gis dersom nærmere angitte vilkår er oppfylt. Slike nærmere vilkår fastsettes etter siste ledd.

Se nærmere om gebyrer i kommentarene under punkt 11.

For fastsetting av renter, se § 9.

§ 9 Renter

Det regnes renter av lånet når utdanningen er avsluttet eller avbrutt eller når låntakeren ikke lenger mottar støtte fra Statens lånekasse for utdanning (Lånekassen).

Renter regnes etter regler fastsatt av Stortinget. Departementet gir utfyllende forskrifter om fastsettelse av rente.

Til § 9 Renter

Stortinget gir regler om rentefastsettelse. Justeringen gjøres av Lånekassen etter objektive kriterier.

For rentefritak, se § 8 og punkt 11 ovenfor.

§ 10 Ettergivelse

Gjelden ettergis ved låntakers død.

Gjelden ettergis, helt eller delvis, når det finnes rimelig på grunn av uførhet eller langvarig sykdom.

Gjelden kan ettergis, helt eller delvis, etter rammer fastsatt av Stortinget.

Dersom grunnlaget for ettergivelse er falt bort og det ikke er gått mer enn ti år siden vedtaket ble fattet, kan gjelden reaktiveres.

Departementet gir forskrifter med nærmere vilkår for ettergivelse av gjeld og reaktivering av gjeld.

Til § 10 Ettergivelse

Ordninger med ettergivelse av utdanningslån har ikke bare vært benyttet som et utdanningspolitisk virkemiddel. Ettergivelsesordningene endres relativt ofte, og det gjennomføres også prøveordninger. For å oppnå en mer oversiktlig lov, er bestemmelsene om ettergivelse skilt ut i en egen paragraf (med unntak av ettergivelser som gis når en fordring anses som ikke mulig å inndrive). Den nye bestemmelsen viderefører gjeldende rett, og innebærer således ingen realitetsendringer.

Se også punkt 13.

§ 11 Tvangsgrunnlag for utlegg

Krav på tilbakebetaling av utdanningsstøtte er tvangsgrunnlag for utlegg.

Til § 11 Tvangsgrunnlag for utlegg

Gjeldende rett foreslås videreført i sin helhet. For å kunne gå til tvangsfullbyrdelse behøves det et tvangsgrunnlag. Alminnelige tvangsgrunnlag er i første rekke dommer og kjennelser avsagt av norsk domstol, jf. tvangsfullbyrdsloven (tvfbl.) § 4–1. Lånekassen har her et unntak fra dette. Det kan derfor begjæres utlegg gjennom namsmyndighetene uten at det foreligger alminnelig tvangsgrunnlag. En slik bestemmelse gir også tvangsgrunnlag for uberettiget stipend som er omgjort til lån, renter og utenrettslige inndrivelseskostnader, jf. tvfbl. § 7–2 bokstav e.

§ 12 Særnamsmannsmyndighet

Når Statens innkrevingssentral er pålagt å inndrive krav som nevnt i § 11, kan den inndrive kravet ved trekk i lønn og andre lignende ytelser etter reglene i dekningsloven § 2–7. Innkrevingssentralen kan også inndrive kravene ved å stifte utleggspant for

kravet dersom panteretten kan gis rettsvern ved registrering i et register eller ved underretning til en tredjeperson, jf. panteloven kapittel 5, og utleggsforretningen kan holdes på Innkrevingssentralens kontor etter tvangsfullbyrdelsesloven § 7–9 første ledd.

Til § 12 Særnamsmannsmyndighet

Bestemmelsen gir Statens innkrevingssentral (SI) anledning til å opptre som namsmann. Lånekassen bruker SI som namsmann også i tilfeller hvor innkrevingen ikke er overlatt til SI.

§ 13 Overføring av fordringer til Statens innkrevingssentral

Ved vedvarende og grovt mislighold kan låntakers gjeld bli overført til Statens innkrevingssentral. En overføring av kravet til Statens innkrevingssentral medfører tap av rettigheter gitt i eller i medhold av denne lov.

Til § 13 Overføring av fordringer til Statens innkrevingssentral

Bestemmelsen gir hjemmel for at krav ved vedvarende og grovt mislighold kan overføres permanent til Statens innkrevingssentral. Formuleringen innebærer større grad av mislighold enn det som er vanlig i kontraktsretten for å heve en avtale. Ved en overføring mister låntakeren de rettigheter til betalingslettelser og ettergivelse som følger av forskriftene om forrenting og tilbakebetaling av lån.

Andre grunnlag for tap av rettigheter etter utdanningsstøtteleven og dens forskrifter behandles i § 15.

§ 14 Gjeldsordninger og ettergivelse av fordringer

Lånekassen og Statens innkrevingssentral kan delta i forhandlinger om gjeldsordninger etter gjeldsordningsloven, samt delta i utenrettslige gjeldsforhandlinger.

Lån, renter og omkostninger kan ettergis i den utstrekning de ikke anses mulig å inndrive.

Vedtak etter første og annet ledd kan ikke påklages etter forvaltningslovens regler.

Departementet gir forskrifter om arbeidsdelingen mellom Lånekassen og Statens innkrevingssentral, utøvelse av skjønn ved ettergivelse av lån, renter og omkostninger og om vilkår for gjeldsforhandlinger.

Til § 14 Gjeldsordninger

Den nærmere arbeidsfordelingen mellom Statens innkrevingssentral og Lånekassen blir fastsatt i forskrifter. Se også punkt 18.

§ 15 Tap av rettigheter

Søker eller låntaker som forsettlig eller uaktsomt har gitt uriktige opplysninger eller unnlatt å gi opplysninger, og av den grunn har mottatt eller forsøkt å motta støtte vedkommende ikke hadde rett til, kan helt eller delvis miste rettigheter gitt i eller i medhold av denne lov.

Låntaker som misligholder sin betalingsplikt, kan helt eller delvis miste rettigheter gitt i eller i medhold av denne lov.

Departementet gir forskrift om grunnlaget for tap av rettigheter.

Til § 15 Tap av rettigheter

Det kan også ilegges andre reaksjoner som har til formål å gjenopprette situasjonen slik at søkeren/låntakeren ikke får bedre rettigheter enn det han/hun skulle hatt dersom misligholdet av opplysningsplikten ikke hadde funnet sted. Dette regnes ikke som reaksjoner med straffepreg.

Se også punkt 16.

Kapittel IV Administrasjon

§ 16 Statens lånekasse for utdanning

Lånekassen forvalter utdanningsstøtten i samsvar med bestemmelsene gitt i eller i medhold av denne lov. Lånekassen er underlagt departementet.

Til § 16 Statens lånekasse for utdanning

Statens lånekasse for utdanning vil fortsatt være den institusjonen som i hovedsak forvalter utdanningsstøtten, herunder regulær tilbakebetaling. I tråd med moderniseringsarbeidet er det mulig at flere oppgaver enn i dag blir satt ut til eksterne aktører, men disse vil levere sine tjenester til Lånekassen.

Se også punkt 21.

§ 17 Statens innkrevingssentral

Statens innkrevingssentral kan forvalte deler av regelverket om tilbakebetaling etter denne lov med forskrifter. For saker Statens innkrevingssentral behandler etter denne lov, har departementet instruksjonsmyndighet.

Til § 17 Statens innkrevingssentral

Statens innkrevingssentral vil først og fremst ha en rolle ved innkreving av misligholdte lån. Personer som er inne i ordinær tilbakebetaling skal fortsatt få sine saker om ettergivelse, betalingslettelse, mv. behandlet av Lånekassen, mens personer som har misligholdt sine betalingsforpliktelser vil få sine saker behandlet av Statens innkrevingssentral. Se også merknader til § 14.

§ 18 Klagenemnd

Departementet oppnevner en klagenemnd som er klageinstans for enkeltvedtak etter denne loven, herunder vedtak om tildeling av utdanningsstøtte, forrentning og tilbakebetaling. Klagenemnda skal også behandle klager over vedtak om tilskudd til dekning av skolepenger til elever ved utenlandske eller internasjonale videregående skoler.

Klagenemnda har tre medlemmer med personlige varamedlemmer som oppnevnes for inntil tre år. Departementet fastsetter hvem som skal være leder og nestleder i klagenemnda. Lånekassens administrasjon er sekretariat for klagenemnda.

For tjenestemannssaker og klager etter lov om offentlighet i forvaltningen, er departementet klageinstans.

Til § 18 Klagenemnd

Klagenemnda har med bestemmelsen her hjemmel til å behandle klager på enkeltvedtak og vedtak om fastrente. Når det gjelder dekning av skolepenger til elever ved utenlandske eller internasjonale videregående skoler hjemles dette i friskolelova §6–5. Av de tre medlemmene i klagenemnda, er en studentrepresentant. Organisasjonene foreslår en representant til nemnda. Det er ikke noe i veien for at samme studentorganisasjon kan være representert flere år på rad i nemnda.

Se også punkt 18.

§ 19 Regnskap, revisjon og kontroll

Departementet fører tilsyn med Lånekassen og med Statens innkrevingssentral for de saker som behandles etter denne lov. Lånekassen sender hvert år etter departementets nærmere bestemmelser rapport og regnskap for foregående år. Riksrevisjonen reviderer Lånekassens regnskap og forvaltning.

Til § 19 Regnskap, revisjon og kontroll

Det presiseres at det er Lånekassen som institusjon som er ansvarlig for at rapporter og regnskap sendes til departementet.

Kapittel V Andre bestemmelser*§ 20 Finansiering*

Utdanningsstøtteordninger etter denne lov, utgifterne ved ettergivelse av lån, og avskrivning for tap på fordringer finansieres ved midler bevilget over det årlige statsbudsjett og innlån fra staten.

Til § 20 Finansiering

Bestemmelsen om finansiering er en videreføring av gjeldende rett, med kun små språklige endringer, bl.a. ved at grunnfondet tas ut av bestemmelsen. Når det gjelder grunnfondet, vises det til omtale av problemstillingen under punkt 21.4.

§ 21 Krav til medvirkning

Norske undervisningsinstitusjoner med personer som er berettiget til utdanningsstøtte, plikter å medvirke til gjennomføringen av ordningene i samsvar med nærmere bestemmelser som blir gitt av departementet og Lånekassen.

Til § 21 Krav til medvirkning

Bestemmelsen er en ren videreføring av tidligere § 15.

Bakgrunnen for bestemmelsen er at departementet trenger lovhjemmel for å kunne pålegge andre institusjoner en plikt til å medvirke til gjennomføringen av ordningene i Lånekassen.

Innholdet i lærestedenes medvirkning presiseres i rundskriv og vil omfatte for en stor del praktiske forhold som informasjon om retningslinjene for støtte, søknadsfrister, utlevering av søknadsblanketter etc. I tillegg kommer medvirkning til rapportering av eksamensresultater og studentstatus. Se også merknader til § 23.

I tillegg vil bestemmelsen suppleres av alminnelig forvaltningsrett og de rammer denne setter i forhold til hvilke plikter som kan pålegges uten at det følger med midler til å utføre påleggene. Departementet finner på denne bakgrunn at bestemmelsen kan videreføres som den står i dag.

§ 22 Minstebeløp

Det kan settes en minstegrense for utbetaling av beløp som søkeren eller låntakeren ellers er berettiget til. Ved tildeling av støtte kan grensen være inntil kr 50 per måned i lån, og inntil kr 20 per måned i stipend. For annen utbetaling eller godskrivning kan grensen settes inntil kr 50.

Til § 22 Minstebeløp

Den foreslåtte bestemmelsen er ny i forhold til gjeldene lov.

Stipend utbetales uansett størrelse dersom søkeren får utbetalt lån. For andre støttebeløp som ikke utbetales per måned, for eksempel støtte til skolepenger, gjelder de samme grensene omregnet til årsbeløp.

Annen utbetaling eller godskriving kan være for eksempel underkurs ved fastrenteavtale.

Lovbestemmelsen hindrer ikke at lavere beløp likevel kan utbetales/godskrives.

Det er redegjort nærmere for problemstillingen under punkt 19.

§ 23 Innhenting av opplysninger fra andre

Lånekassen kan innhente opplysninger om en søker eller låntaker, og om en søkers eller låntakers ektefelle, samboer og forsørger.

Opplysningene kan innhentes fra offentlige myndigheter og offentlige registre. For søkere eller låntakere kan opplysninger i tillegg hentes inn fra offentlige og private utdanningsinstitusjoner.

Opplysningene som innhentes etter første og annet ledd må ha betydning for søkerens eller låntakerens rettigheter eller plikter fastsatt i eller i medhold av denne lov.

Fra utdanningsinstitusjonene kan Lånekassen innhente opplysninger om studentstatus og faglig progresjon. Dette gjelder også for dem som ikke er søkere eller låntakere i Lånekassen.

Lånekassen kan innhente opplysninger om søkerens kontonummer fra Skatteetaten eller med søkerens samtykke fra et privat register. Opplysninger om kontonummer kan bare benyttes i forbindelse med utbetaling av utdanningsstøtte.

Lånekassen skal gis nødvendige opplysninger uhindret av taushetsplikt. Opplysningene kan innhentes elektronisk.

Departementet gir forskrifter om hvilke institusjoner opplysninger kan innhentes fra samt om oppbevaring og sletting av opplysninger.

Til § 23 Innhenting av opplysninger fra andre

Første ledd foreslås utvidet slik at det er klar hjemmel for innhenting av opplysninger om de grupper som utdanningsstøtteforskriften gir bestemmelser om. Presiseringen gjelder søkers/låntakers ektefelle, samboer og forsørger. Begrepet forsørger omfatter også steforeldre, slik det framgår av forslaget til § 7. I annet ledd er det presisert at opplysninger også kan hentes inn fra offentlige utdanningsinsti-

tusjoner. Dette omfattes i og for seg av formuleringen «offentlig myndighet og offentlige registre» slik det står i dag, men det er likevel grunn til å presisere det.

Presiseringen i annet ledd annet punktum vil begrense hvilke offentlige registre det kan innhentes opplysninger fra.

I fjerde ledd er det gitt hjemmel for å innhente visse opplysninger også om personer som ikke er søkere/låntakere i Lånekassen. Det er redegjort nærmere for behovet for dette under punkt 15. Opplysningene kan innhentes fra utdanningsinstitusjonene som er nevnt i andre ledd. Opplysninger om eksamensresultater skal benyttes i forbindelse med omgjøring av lån til utdanningsstipend. Det presiseres at det ikke er selve eksamensresultatet man er ute etter, men om låntaker har bestått eller ikke. Opplysninger som ikke brukes av Lånekassen, vil bli slettet etter reglene i personopplysningsloven.

I femte ledd er det tatt inn en begrensning i lovteksten som betyr at opplysningene kun kan benyttes i forbindelse med utbetaling av utdanningsstøtte. Opplysningene om kontonummer kan for eksempel ikke brukes ved innkreving av utdanningslån. Formuleringen innebærer at Lånekassen kan foreta flere kontroller underveis i prosessen med behandling av søknad for å sikre at utbetalingen blir foretatt til rett person. Det er også åpnet for at opplysningene kan hentes inn fra privat register. Det er en forutsetning at dette gjøres kun i tilfeller der opplysningene ikke finnes eller er oppdaterte i offentlige registre. Det kan være aktuelt å hente inn opplysninger fra for eksempel banker dersom Skattedirektoratets database ikke inneholder tilstrekkelige opplysninger til å identifisere søkeren.

§ 24 Ikraftsetting

Loven gjelder fra den tid Kongen bestemmer. Kongen kan sette i kraft de enkelte bestemmelsene til forskjellig tid.

Til § 24 Ikraftsetting

Lovens ikraftsetting samordnes med fastsettelse av nye forskrifter.

§ 25 Opphevelse av andre lover

Fra lovens ikraftsetting oppheves lov av 26. april 1985 nr. 21 om utdanningsstøtte til elever og studenter.

§ 26 Overgangsregler

For låntakere som har lån fra før 1. juli 1985 regnes det ikke renter av rentegjeld som er opparbeidet før 1. januar 1990. Departementet kan for øvrig fastsette nødvendige overgangsbestemmelser.

Utdannings- og forskningsdepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et framlagt forslag til proposisjon til Stortinget om lov om utdanningsstøtte.

Til § 26 Overgangsregler

Dagens overgangsregler videreføres, da forholdet til lån som er fra før 1985 fortsatt er aktuelt.

Vi HARALD, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak til lov om utdanningsstøtte i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag

til lov om utdanningsstøtte

Kapittel I Formål og virkeområde

§ 1 Formål

Utdanningsstøtteordningens formål er å bidra til

- like muligheter til utdanning
- å sikre samfunnet og arbeidslivet tilgang på kompetanse
- at utdanningen skjer under tilfredsstillende arbeidsforhold, slik at studiearbeidet kan bli effektivt

§ 2 Rettigheter

Søkere som fyller vilkårene i denne loven og forskrift gitt i medhold av loven, har rett til utdanningsstøtte.

§ 3 Virkeområde

Loven gjelder for utdanning i Norge, herunder Svalbard såfremt ikke annet følger av forskrift gitt av Kongen. Det kan også gis støtte til utdanning i utlandet dersom utdanningen er godkjent etter § 4.

Loven gjelder for norske statsborgere og EØS-borgere som har arbeidstilknytning til Norge. Loven gjelder også for utenlandske statsborgere som på grunn av arbeid, utdanning, ekteskap, slektskap eller andre forhold har en særlig tilknytning til Norge, eller som har kommet til landet av politiske eller humanitære grunner, eller som deltar i særskilte utdanningsprogram som er godkjent av departementet.

Departementet gir forskrifter om hvem som er omfattet av utdanningsstøtteordningene.

Kapittel II Tildeling av utdanningsstøtte

§ 4 Utdanning det gis støtte til

Det gis utdanningsstøtte bare til en utdanning som er godkjent for utdanningsstøtte. Vedtak om godkjenning for utdanningsstøtte fattes av departementet eller den departementet bestemmer.

Departementet gir forskrifter om vilkår for godkjenningen.

§ 5 Støtteformer

Utdanningsstøtte kan gis som stipend og lån. Rentefritak under utdanning kan også regnes som utdanningsstøtte.

Stortinget fastsetter utdanningsstøtten og hvor stor del som skal gis som stipend, samt kostnadsnorm og satser for støtte til livsopphold.

Departementet gir forskrifter om tildeling av utdanningsstøtte, herunder om krav om opptak og rett til å gå opp til eksamen, faglige krav, grenser for hvor mange år støtte kan tildeles, søknadsfrister og aldersgrenser.

§ 6 Andre ytelser

I tillegg til støtte til livsopphold kan det gis stipend og/eller lån til andre utgifter i forbindelse med utdanningen, herunder skolepenger og reisesøtte. Det kan også gis støtte til utgifter til forsørgelse, omgjøring av lån til stipend ved fødsel eller sykdom, stipend til flyktning, eller annen støtte til særskilte grupper.

Departementet gir forskrifter om vilkår for å motta støtte som nevnt i første ledd.

§ 7 Behovsprøving

Utdanningsstøtten kan behovsprøves mot økonomien til søkeren, søkerens ektefelle eller samboer og søkerens forsørgere. Steforeldre likestilles med biologiske foreldre når det gjelder forsørgelse.

Utdanningsstøtten kan falle bort eller reduseres dersom søkeren får støtte gjennom andre støtteordninger.

Departementet gir forskrifter om behovsprøving, herunder beløpsgrenser og hvilke grupper behovsprøvingen skal gjelde for.

Kapittel III Tilbakebetaling

§ 8 Tilbakebetaling

Det skal fastsettes en tilbakebetalingsplan for den enkelte låntaker.

Samlet tilbakebetalingstid regnet fra det tidspunkt lånet blir rentebærende skal som regel ikke være lengre enn 20 år.

Låntaker kan belastes gebyr ved utsending av terminvarsel, samt gebyrer ved for sen betaling. Låntaker kan i tillegg belastes gebyrer og kostnader i forbindelse med innkreving av utdanningslån.

Det kan gis utsettelse med betaling av hele terminbeløp i inntil 3 år eller inntil 6 år ved utsettelse av halve terminbeløp. Det kan gis rentefritak i for-

bindelse med videre utdanning, militærtjeneste, sykdom, arbeidsledighet eller omsorgsforpliktelser når låntakers inntekt er under fastsatte grenser, eller hvor andre forhold gjør at innkreving av renter vil virke urimelig.

Departementet gir forskrifter om tilbakebetaling av lån, blant annet om satser og gebyrer, rentefritak og utsettelse av betaling av terminbeløp.

§ 9 Renter

Det regnes renter av lånet når utdanningen er avsluttet eller avbrutt eller når låntakeren ikke lenger mottar støtte fra Statens lånekasse for utdanning (Lånekassen).

Renter regnes etter regler fastsatt av Stortinget. Departementet gir utfyllende forskrifter om fastsettelse av rente.

§ 10 Ettergivelse

Gjelden ettergis ved låntakers død.

Gjelden ettergis, helt eller delvis, når det finnes rimelig på grunn av uførhet eller langvarig sykdom.

Gjelden kan ettergis, helt eller delvis, etter rammer fastsatt av Stortinget.

Dersom grunnlaget for ettergivelse er falt bort og det ikke er gått mer enn ti år siden vedtaket ble fattet, kan gjelden reaktiveres.

Departementet gir forskrifter med nærmere vilkår for ettergivelse av gjeld og reaktivering av gjeld.

§ 11 Tvangsgrunnlag for utlegg

Krav på tilbakebetaling av utdanningsstøtte er tvangsgrunnlag for utlegg.

§ 12 Særnamsmannsmyndighet

Når Statens innkrevingssentral er pålagt å inn drive krav som nevnt i § 11, kan den inn drive kravet ved trekk i lønn og andre lignende ytelser etter reglene i dekningsloven § 2–7. Innkrevingssentralen kan også inn drive kravene ved å stifte utleggspant for kravet dersom panteretten kan gis rettsvern ved registrering i et register eller ved underretning til en tredjeperson, jf. panteloven kapittel 5, og utleggsforretningen kan holdes på Innkrevingssentralens kontor etter tvangsfullbyrdsloven § 7–9 første ledd.

§ 13 Overføring av fordringer til Statens innkrevingssentral

Ved vedvarende og grovt mislighold kan låntakers gjeld bli overført til Statens innkrevingssentral. En overføring av kravet til Statens innkrevingssentral medfører tap av rettigheter gitt i eller i medhold av denne lov.

§ 14 Gjeldsordninger og ettergivelse av fordringer
Lånekassen og Statens innkrevingssentral kan delta i forhandlinger om gjeldsordninger etter gjeldsordningsloven, samt delta i utenrettslige gjeldsforhandlinger.

Lån, renter og omkostninger kan ettergis i den utstrekning de ikke anses mulig å inn drive.

Vedtak etter første og annet ledd kan ikke påklages etter forvaltningslovens regler.

Departementet gir forskrifter om arbeidsdelingen mellom Lånekassen og Statens innkrevingssentral, utøvelse av skjønn ved ettergivelse av lån, renter og omkostninger og om vilkår for gjeldsforhandlinger.

§ 15 Tap av rettigheter

Søker eller låntaker som forsettlig eller uaktsomt har gitt uriktige opplysninger eller unnlatt å gi opplysninger, og av den grunn har mottatt eller forsøkt å motta støtte vedkommende ikke hadde rett til, kan helt eller delvis miste rettigheter gitt i eller i medhold av denne lov.

Låntaker som misligholder sin betalingsplikt, kan helt eller delvis miste rettigheter gitt i eller i medhold av denne lov.

Departementet gir forskrift om grunnlaget for tap av rettigheter.

Kapittel IV Administrasjon

§ 16 Statens lånekasse for utdanning

Lånekassen forvalter utdanningsstøtten i samsvarende med bestemmelsene gitt i eller i medhold av denne lov. Lånekassen er underlagt departementet.

§ 17 Statens innkrevingssentral

Statens innkrevingssentral kan forvalte deler av regelverket om tilbakebetaling etter denne lov med forskrifter. For saker Statens innkrevingssentral behandler etter denne lov, har departementet instruksjonsmyndighet.

§ 18 Klagenemnd

Departementet oppnevner en klagenemnd som er klageinstans for enkeltvedtak etter denne loven, herunder vedtak om tildeling av utdanningsstøtte, forrentning og tilbakebetaling. Klagenemnda skal også behandle klager over vedtak om tilskudd til dekning av skolepenger til elever ved utenlandske eller internasjonale videregående skoler.

Klagenemnda har tre medlemmer med personlige varamedlemmer som oppnevnes for inntil tre år. Departementet fastsetter hvem som skal være leder og nestleder i klagenemnda. Lånekassens administrasjon er sekretariat for klagenemnda.

For tjenestemannssaker og klager etter lov om offentlighet i forvaltningen, er departementet klageinstans.

§ 19 Regnskap, revisjon og kontroll

Departementet fører tilsyn med Lånekassen og med Statens innkrevingssentral for de saker som behandles etter denne lov. Lånekassen sender hvert år etter departementets nærmere bestemmelser rapport og regnskap for foregående år. Riksrevisjonen reviderer Lånekassens regnskap og forvaltning.

Kapittel V Andre bestemmelser

§ 20 Finansiering

Utdanningsstøtteordninger etter denne lov, utgifterne ved ettergivelse av lån, og avskrivning for tap på fordringer finansieres ved midler bevilget over det årlige statsbudsjett og innlån fra staten.

§ 21 Krav til medvirkning

Norske undervisningsinstitusjoner med personer som er berettiget til utdanningsstøtte, plikter å medvirke til gjennomføringen av ordningene i samsvar med nærmere bestemmelser som blir gitt av departementet og Lånekassen.

§ 22 Minstebeløp

Det kan settes en minstegrense for utbetaling av beløp som søkeren eller låntakeren ellers er berettiget til. Ved tildeling av støtte kan grensen være inntil kr 50 per måned i lån, og inntil kr 20 per måned i stipend. For annen utbetaling eller godskrivning kan grensen settes inntil kr 50.

§ 23 Innhenting av opplysninger fra andre

Lånekassen kan innhente opplysninger om en søker eller låntaker, og om en søkers eller låntakers ektefelle, samboer og forsørger.

Opplysningene kan innhentes fra offentlige myndigheter og offentlige registre. For søkere eller låntakere kan opplysninger i tillegg hentes inn fra offentlige og private utdanningsinstitusjoner.

Opplysningene som innhentes etter første og annet ledd må ha betydning for søkerens eller låntakerens rettigheter eller plikter fastsatt i eller i medhold av denne lov.

Fra utdanningsinstitusjonene kan Lånekassen innhente opplysninger om studentstatus og faglig progresjon. Dette gjelder også for dem som ikke er søkere eller låntakere i Lånekassen.

Lånekassen kan innhente opplysninger om søkerens kontonummer fra Skatteetaten eller med søkerens samtykke fra et privat register. Opplysninger om kontonummer kan bare benyttes i forbindelse med utbetaling av utdanningsstøtte.

Lånekassen skal gis nødvendige opplysninger uhindret av taushetsplikt. Opplysningene kan innhentes elektronisk.

Departementet gir forskrifter om hvilke institusjoner opplysninger kan innhentes fra samt om oppbevaring og sletting av opplysninger.

§ 24 Ikraftsetting

Loven gjelder fra den tid Kongen bestemmer. Kongen kan sette i kraft de enkelte bestemmelsene til forskjellig tid.

§ 25 Opphevelse av andre lover

Fra lovens ikraftsetting oppheves lov av 26. april 1985 nr. 21 om utdanningsstøtte til elever og studenter.

§ 26 Overgangsregler

For låntakere som har lån fra før 1. juli 1985 regnes det ikke renter av rentegjeld som er opparbeidet før 1. januar 1990. Departementet kan for øvrig fastsette nødvendige overgangsbestemmelser.

Trykk: AS O. Fredr. Amesen, Februar 2005